

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2017-2018

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Ελένης Κουτσούκου του Ιωάννη
Α.Μ.: 7340011117007

**Η ΥΠΟΧΡΕΩΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ
ΑΚΥΡΩΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ
ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ**

Επιβλέποντες:

Παναγιώτης Λαζαράτος
Πάυλος – Μιχαήλ Ευστρατίου
Παρασκευή Μουζουράκη

Αθήνα, 30 Νοεμβρίου 2018

Copyright © Ελένη Κουτσούκου, 2018

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 4-6
Α. ΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΥΠΕΡΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΝΑ ΣΥΜΜΟΡΦΩΝΕΤΑΙ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΑΚΥΡΩΤΙΚΕΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	σελ. 7-14
Β. ΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΑΚΥΡΩΤΙΚΕΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	σελ. 14-34
Γ. ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	σελ. 35-44
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	σελ. 44-45
ΠΙΝΑΚΑΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	σελ. 45-46

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων και η υλοποίηση της δικανικής κρίσης στην κοινωνική πραγματικότητα αποτελεί ένα κρίσιμο δεδομένο για τη νομική επιστήμη. Ως επιστήμη που συνδυάζει το δέον με το είναι και χαρακτηρίζεται από το στοιχείο της επιβολής, η νομική επιστήμη μέσω του κυριότερου εκφραστή της, του Δικαστή που απονέμει Δίκαιο, δεν αρκείται στην θεωρητική διάγνωση μίας διαφοράς αλλά επιδιώκει να κατευθύνει, ακόμα και με την χρήση της νομιμοποιημένης κρατικής βίας, την συμπεριφορά των κοινωνιών του Δικαίου προς τις επιταγές της έννομης τάξης. Σε διαφορετική περίπτωση, εάν δηλαδή μία δικαστική απόφαση δεν μπορούσε να εκτελεστεί μέσω εξαναγκασμού των απειθούντων, η νομική επιστήμη δεν θα αποτελούσε την επιστήμη του Δικαίου αλλά μία φιλοσοφική ή ηθική διδασκαλία που θα έδινε συμβουλές και παραινήσεις σχετικά με την ορθή συμπεριφορά των μελών μίας κοινωνίας.

Ο αναγκαστικός χαρακτήρας του Δικαίου και η επιστράτευση των φορέων της κρατικής εξουσίας προκειμένου να επιβάλουν την συμμόρφωση προς τις επιταγές του Δικαίου και το διατακτικό των δικαστικών αποφάσεων ειδικότερα θεωρούνται ως δεδομένες ήδη από τους πλέον πρώιμους πολιτισμούς της ανθρωπότητας, όταν οι οργανωμένες κοινωνίες ξεκίνησαν να θέτουν κανόνες που διαχωρίζοντουσαν σαφώς από τους κανόνες της ηθικής ή τις κοινωνικές συνήθειες. Εξ αυτού του λόγου, οι Νομοθέτες και οι μελετητές του Δικαίου ανά τους αιώνες δεν ασχολήθηκαν τόσο με το *εάν* αλλά με το *πώς* της υλοποίησης του Δικαίου, δηλαδή ποιο κρατικό όργανο πρέπει να είναι επιφορτισμένο με την εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων, ποια διαδικασία ακολουθείται και ποιες εγγυήσεις κατοχυρώνουν τους κοινωνούς του Δικαίου έναντι της ενδεχόμενης κρατικής αυθαιρεσίας.

Η ως άνω λογική, όμως, αντιστοιχούσε σε έναν πρώιμο τρόπο σκέψης, ο οποίος αντιμετώπιζε το Δίκαιο ως ένα σύστημα πουν επιβάλλεται άνωθεν, από το Κράτος νοούμενο ως αδιάσπαστη ενότητα εκτελεστικής και δικαστικής λειτουργίας, επί των υπηκόων του. Αντιθέτως, οι σύγχρονες αντιλήψεις περί Κράτους αντιμετωπίζουν τον πολίτη ως φορέα θεμελιωδών και αγώγιμων δικαιωμάτων, τα οποία μπορεί να επικαλεστεί έναντι της κρατικής εξουσίας. Επιπλέον, οι φορείς της εξουσίας δεν είναι

ανέλεγκτοι αλλά υπόκεινται στους θεμελιώδεις κανόνες του Συντάγματος και των λοιπών πηγών του Δικαίου με υπερνομοθετική ισχύ, η παραβίαση των οποίων επιφέρει κυρώσεις. Σε αυτό το σύστημα του Κράτους Δικαίου, αναπτύχθηκε ο θεσμός της Διοικητικής Δικαιοσύνης, στην οποία τόσο ο πολίτης όσο και οι φορείς της κρατικής εξουσίας στέκονται ως ισότιμοι διάδικοι ενώπιον ενός τρίτου αμερόληπτου Δικαστή.

Η ως άνω πρωτοποριακή αντίληψη, φυσικά, δεν έγινε αμέσως; αποδεκτή. Τόσο η ίδια η έννοια της Διοικητικής Δικαιοσύνης όσο και επιμέρους εκφάνσεις της αρχής του Κράτους Δικαίου (*όπως η εξουσία του Δικαστή να ελέγχει την συνταγματικότητα των νόμων*) καλλιεργήθηκαν και εδραιώθηκαν σε μία μακρά ιστορική πορεία συναντώντας σφοδρές αντιδράσεις. Υπό τις σύγχρονες αντιλήψεις περί Δικαίου, η εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων, ακόμα και εις βάρος του Δημοσίου, θεωρείται αναπόσπαστο τμήμα της αρχής του Κράτους Δικαίου και του δικαιώματος σε αποτελεσματική δικαστική προστασία, ειδικότερα, και κατοχυρώνεται, ρητώς ή καθ' ερμηνεία, στα περισσότερα σύγχρονα Συντάγματα και διεθνή κείμενα σχετικά με την κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Όσο, όμως, και αν εκτέλεση των αποφάσεων των Διοικητικών Δικαστηρίων και η υποχρέωση συμμόρφωσης της εκτελεστικής εξουσίας προς αυτές θεωρείται πλέον δεδομένη για τις σύγχρονες δικαιοσύνης αντιλήψεις, οι επιμέρους όψεις της υλοποίησης της δικαστικής προστασίας στον τομέα αυτό γεννούν πολλά ερωτήματα τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Τα ερωτήματα αυτά γίνονται οξύτερα στο πλαίσιο της ακυρωτικής δίκης σε αντίθεση με τις αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων της ουσίας, στις οποίες ο τρόπος συμμόρφωσης της Διοίκησης με τις κατανηφιστικές διατάξεις για καταβολές παροχών ή με το ορθό περιεχόμενο της διοικητικής πράξης που προσδιορίζει ο Δικαστής δεν γεννά ιδιαίτερα ερωτήματα. Η έκδοση μίας διοικητικής πράξης μετά από ακύρωση της παράλειψης οφειλομένης νόμιμης ενέργειας ή η επανέκδοση αυτής μετά από την ακύρωσή της, ιδίως όταν η εν λόγω πράξη εκδίδεται κατά διακριτική ευχέρεια, καταλείπει ευρέα περιθώρια δράσης στην Διοίκηση και περιορίζει, αντίστοιχα, την εξουσία του Δικαστή να επιβάλλει την συμμόρφωση προς το συγκεκριμένο διατακτικό της απόφασής του. Η αρμοδιότητα της Διοίκησης να καθορίσει το περιεχόμενο της πράξης (*ιδίως αν είναι κανονιστική*), η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών και η απαγόρευση υποκατάστασης του Δικαστή στο έργο της Διοίκησης

θέτουν όρια, συνταγματικού κύρους και αυτά, στην υποχρέωση της Διοίκησης να συμμορφώνεται προς τις αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων. Πρέπει, επίσης, να ληφθούν υπ' όψιν και άλλες θεμελιώδεις αρχές, όπως η προστασία της εμπιστοσύνης των τρίτων που ενδεχομένως έχουν θεμελιώσει δικαιώματα στην ακυρωθείσα πράξη.

Και σε πρακτικό επίπεδο, όμως, γεννάται το ερώτημα ποιος θα εξαναγκάσει την Διοίκηση σε συμμόρφωση, όταν η εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων αποτελεί έργο των φορέων της εκτελεστικής λειτουργίας και αυτοί αδρανούν. Ιδίως, δε, στην Ελλάδα όταν η αδράνεια της Διοίκησης ακολουθεί την μακρόχρονη καθυστέρηση δικαστικής επίλυσης της διαφοράς, ο πολίτης βρίσκεται ενώπιον μίας κατάστασης πραγματικής αρνησιδικίας στην οποία δεν μπορεί να ικανοποιήσει τα έννομα και δικαστικώς αναγνωρισμένα δικαιώματα και συμφέροντά του. Σε όλα αυτά τα ερωτήματα καλείται να απαντήσει ο Νομοθέτης, επιλέγοντας λύσεις ρεαλιστικές και εφαρμόσιμες που καθιστούν ταυτόχρονα πραγματική και όχι θεωρητική την ικανοποίηση του νικήσαντος διαδίκου.

Στην παρούσα εργασία θα παρουσιάσω κατ' αρχήν τα συνταγματικά και υπερνομοθετικά θεμέλια της υποχρέωσης της Διοίκησης να συμμορφώνεται προς τις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων και τις σχετικές συνταγματικές διατάξεις, όπως ισχύουν μετά την αναθεώρηση του 2001 (Α). Εν συνεχεία θα αναφερθούν οι τρόποι συμμόρφωσης της Διοίκησης προς το διατακτικό αλλά και το δεδουλευμένο των ακυρωτικών αποφάσεων και τα σχετικά θεωρητικά και πρακτικά προβλήματα που ανακύπτουν (Β). Στο τρίτο μέρος θα παρουσιαστούν οι επιλογές του Νομοθέτη όπως εκφράστηκαν με τις σχετικές διατάξεις του Ν 3068/2002 (ως ισχύουν σήμερα) και θα σχολιαστεί η αποτελεσματικότητά τους (Γ). Δεδομένου ότι η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην προβληματική της συμμόρφωσης προς τις ακυρωτικές αποφάσεις του ΣτΕ και τις ιδιομορφίες αυτής, ορισμένα κρίσιμα ζητήματα, όπως η αναγκαστική εκτέλεση κατά του Δημοσίου με σκοπό την είσπραξη ποσών που επιδικάσθηκαν με καταψηφιστικές αποφάσεις των τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, δεν αποτελούν αντικείμενο εξέτασης. Τέλος στον επίλογο θα εκτεθούν ορισμένες γενικότερες σκέψεις ως προς την παρούσα προβληματική.

**Α. ΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΥΠΕΡΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ
ΥΠΟΧΡΕΩΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΝΑ ΣΥΜΜΟΡΦΩΝΕΤΑΙ ΠΡΟΣ ΤΙΣ
ΑΚΥΡΩΤΙΚΕΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ**

Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας και δίκαιης δίκης: Το θεμελιώδες δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατοχυρώνεται στο ά. 20 παρ. 1 Σ.¹ Όπως γίνεται γενικά δεκτό, το δικαίωμα αυτό κατοχυρώνει ως ειδικότερη έκφανση και το δικαίωμα στην αναγκαστική εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων, καθώς σε διαφορετική περίπτωση η εν λόγω συνταγματική εγγύηση θα ήταν απλώς θεωρητική.² Η αναγκαστική εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων θεωρείται, επίσης, αναπόσπαστη ειδικότερη εγγύηση που περιλαμβάνεται στο δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο ά. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.³

Στα πλαίσια της εν λόγω διάταξης η νομολογία του ΕΔΔΑ δέχεται ότι η εκτέλεση μίας δικαστικής απόφασης δεν αποτελεί μεταγενέστερο στάδιο αλλά ουσιώδες τμήμα της «δίκης» υπό την έννοια του ά. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.⁴ Εάν η οικεία έννομη τάξη ενός Συμβαλλόμενου Κράτους επέτρεπε σε μία τελεσίδικη και δεσμευτική δικαστική απόφαση να παραμένει ανενεργή, τότε η εγγύηση της δίκαιης δίκης που κατοχυρώνει η

¹ Ά. 20 παρ. 1 Σ: «Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματά ή συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει.»

² Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα, τ. Β', αρ. περ. 1525.

³ Ά. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ: «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δίκαιως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίοι θα αποφασίση είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεών του αστικής φύσεως, είτε επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως. Η απόφασις δέον να εκδοθή δημοσία, η είσοδος όμως εις την αίθουσαν των συνεδριάσεων δύναται να απαγορευθή εις τον τύπον και το 10 11 κοινόν καθ' όλην ή μέρος της διαρκείας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημοσίας τάξεως ή της εθνικής ασφαλείας εν δημοκρατική κοινωνία, όταν τούτο ενδείκνυται υπό των συμφερόντων των ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, ή εν τω κρινομένω υπό του Δικαστηρίου ως απολύτως αναγκαίου μέτρω, όταν υπό ειδικάς συνθήκας η δημοσιότης θα ηδύνατο να παραβιάγη τα συμφέροντα της δικαιοσύνης».

⁴ v. *Dijk/Viering*, Right to a Fair and Public Hearing (Article 6), σε: v. *Dijk/v. Hoof/v. Rijn/Zwaak* (εκδ.), Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, σελ. 558.

εν λόγω διάταξη θα ήταν απατηλή.⁵ Όπως προκύπτει από την σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, το δικαίωμα στην εκτέλεση μίας δικαστικής απόφασης συνιστά ένα νέο, αυτόνομο δικαίωμα στα πλαίσια του ά. 6 ΕΣΔΑ.⁶

Η κατοχύρωση της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων προκύπτει, επίσης, και από το ά. 13 της ΕΣΔΑ, το οποίο εγγυάται το δικαίωμα σε αποτελεσματική προσφυγή.⁷ Στις περισσότερες περιπτώσεις έχουμε συρροή της εφαρμογής των δύο αυτών διατάξεων. Όμως, η εγγύηση του ά. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ έχει ευρύτερο πεδίο εφαρμογής και είναι πιο αποτελεσματική από εκείνη του ά. 13. Πρώτον, επειδή το ά. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ εμπεριέχει το δικαίωμα προσφυγής σε «δικαστήριο», δηλαδή σε όργανο που διαθέτει όλα τα ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά που αναγνωρίζει στον εν λόγω όρο η νομολογία του ΕΔΔΑ. Δεύτερον, επειδή σε αντίθεση με το ά. 13, το ά. 6 δεν εφαρμόζεται μόνο σε περιπτώσεις παραβίασης ενός από τα δικαιώματα που κατοχυρώνει η Σύμβαση αλλά σε κάθε υπόθεση αστικής ή ποινικής φύσης.⁸ Καθώς, δε, οι έννοιες της «αστικής» και της «ποινικής» υπόθεσης ερμηνεύονται αυτόματα από το ΕΔΔΑ και καλύπτουν και υποθέσεις που δεν χαρακτηρίζονται ως τέτοιες από το εσωτερικό δίκαιο (όπως *αρκετές διοικητικές, κατά το ελληνικό Δίκαιο, υποθέσεις*), οι εγγυήσεις του ά. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ έχουν ευρύτερο πεδίο εφαρμογής.

Η σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παρούσα θεματική, καθώς η νομολογία αυτή διαμορφώθηκε και αποκρυσταλλώθηκε μέσω καταδικαστικών για την Ελλάδα αποφάσεων, οι οποίες, με την σειρά τους, αποτέλεσαν το έναυσμα για τις τροποποιήσεις του Ελληνικού Δικαίου που θα εξετάσουμε εν συνεχεία. Αφετηρία υπήρξε η υπόθεση *Hornsby κατά Ελλάδος* σχετικά με την άρνηση

⁵ ΕΔΔΑ, απόφαση της 22^{ης} Μαΐου 2003, *Κυρτάτος κατά Ελλάδος* (41666/98), σκέψη 30: «*However, that right would be illusory if a Contracting State's domestic legal system allowed a final, binding judicial decision to remain inoperative to the detriment of one party.*»

⁶ *Κτιστάκη*, Η συμμόρφωση της Διοικήσεως στις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων μετά την αναθεώρηση του 2001, ΤσΣ 2007, σελ. 833.

⁷ Ά. 13 ΕΣΔΑ: «*Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούση Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερία παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίασις διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων των.*»

⁸ *v. Dijk/Viering*, Right to a Fair and Public Hearing (Article 6), σε: *v. Dijk/v. Hoof/v. Rijn/Zwaak* (εκδ.), Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, σελ. 559.

της Διοίκησης να συμμορφωθεί προς το ακυρωτικό δεδικασμένο του ΣτΕ. Στην εν λόγω απόφαση το ΕΔΔΑ, χρησιμοποιώντας την τελεολογική ερμηνευτική μέθοδο προκειμένου να καταστήσει αποτελεσματική την παρεχόμενη από την Σύμβαση εγγύηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων,⁹ δέχθηκε για πρώτη φορά ότι η εκτέλεση των αποφάσεων αποτελεί ουσιώδες και αναπόσπαστο μέρος του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη κατά το ά. 6 ΕΣΔΑ.¹⁰ Περαιτέρω, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι σε περίπτωση ακυρωτικής απόφασης από ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο ενός Συμβαλλόμενου Κράτους η αποτελεσματική δικαστική προστασία του ενδιαφερόμενου ιδιώτη περιλαμβάνει όχι μόνο την εξαφάνιση της ακυρωθείσας πράξης αλλά και την άρση όλων των δυσμενών συνεπειών από την πράξη αυτή. Η αποτελεσματική αυτή προστασία προϋποθέτει την υποχρέωση των διοικητικών αρχών να συμμορφώνονται προς τις δικαστικές αποφάσεις.¹¹

⁹ Κτιστάκη, Η συμμόρφωση της Διοικήσεως στις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων μετά την αναθεώρηση του 2001, ΤοΣ 2007, σελ. 834.

¹⁰ ΕΔΔΑ, απόφαση της 19^{ης} Μαρτίου 1997, *Hornsby κατά Ελλάδος* (18357/91), σκέψη 40: «*The Court reiterates that, according to its established case-law, Article 6 para. 1 (art. 6-1) secures to everyone the right to have any claim relating to his civil rights and obligations brought before a court or tribunal; in this way it embodies the "right to a court", of which the right of access, that is the right to institute proceedings before courts in civil matters, constitutes one aspect (see the Philis v. Greece judgment of 27 August 1991, Series A no. 209, p. 20, para. 59). However, that right would be illusory if a Contracting State's domestic legal system allowed a final, binding judicial decision to remain inoperative to the detriment of one party. It would be inconceivable that Article 6 para. 1 (art. 6-1) should describe in detail procedural guarantees afforded to litigants - proceedings that are fair, public and expeditious - without protecting the implementation of judicial decisions; to construe Article 6 (art. 6) as being concerned exclusively with access to a court and the conduct of proceedings would be likely to lead to situations incompatible with the principle of the rule of law which the Contracting States undertook to respect when they ratified the Convention (see, mutatis mutandis, the Golder v. the United Kingdom judgment of 21 February 1975, Series A no. 18, pp. 16-18, paras. 34-36). Execution of a judgment given by any court must therefore be regarded as an integral part of the "trial" for the purposes of Article 6 (art. 6)*».

¹¹ *Ibid*, σκέψη 41: «*By lodging an application for judicial review with the State's highest administrative court the litigant seeks not only annulment of the impugned decision but also and above all the removal of its effects. The effective protection of a party to such proceedings and the restoration of legality presuppose an obligation on the administrative authorities' part to comply with a judgment of that court. The Court observes in this connection that the administrative authorities form one element of a State subject to the rule of law and their interests accordingly coincide with the need for the proper administration of justice. Where administrative authorities refuse or fail to comply, or even delay doing so, the guarantees under*

Περαιτέρω, ως προς το εύρος της υποχρέωσης συμμόρφωσης, το ΕΔΔΑ έκρινε στην υπόθεση *Κυρτάτος* ότι η παράλειψη της Διοίκησης να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να συμμορφωθεί με το ουσιαστικό δεδικασμένο της ακυρωτικής απόφασης συνιστούσε παραβίαση του ά. 6 ΕΣΔΑ. Συγκεκριμένα, επρόκειτο για το αποκλεισμό δύο κτιρίων από την κατεδάφιση εάν και οι οικοδομικές τους άδειες είχαν ακυρωθεί από το ΣτΕ. Το ΕΔΔΑ έκρινε, κατ' ακολουθία, ότι η Διοίκηση, παραλείποντας για χρονικό διάστημα πλέον των επτά ετών να συμμορφωθεί προς την κρίση του ΣτΕ, κατέστησε αναποτελεσματικές τις εγγυήσεις του ~~ά. 6~~ παρ. 1 ΕΣΔΑ.¹²

Στην μεταγενέστερη νομολογία του, το ΕΔΔΑ έκανε ένα βήμα μπροστά και συνέδεσε την εκτέλεση των αποφάσεων με την ειδικότερη εγγύηση που εμπεριέχει το ά. 6 ΕΣΔΑ σχετικά με την περαίωση της δίκης εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος. Συναφώς έκρινε ότι και η εκτέλεση μίας δικαστικής απόφασης (εν προκειμένω η καταβολή των επιδικασθέντων ποσών) πρέπει να υλοποιείται εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος.¹³

Ιδιαίτερος σημαντική ως προς το εύρος της υποχρέωσης της Διοίκησης να συμμορφώνεται προς τις δικαστικές αποφάσεις είναι και η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Γερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδος*. Στην απόφαση αυτή το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η Διοίκηση υποχρεούται να συμμορφώνεται και προς απορριπτικές αποφάσεις του ΣτΕ (και γενικότερα των Διοικητικών Δικαστηρίων), καθώς οι πράξεις και οι παραλείψεις της Διοίκησης δεν μπορούν να θέτουν υπό αμφισβήτηση την κατ' ουσίαν

Article 6 (art. 6) enjoyed by a litigant during the judicial phase of the proceedings are rendered devoid of purpose.»

¹² ΕΔΔΑ, απόφαση της 22^{ης} Μαΐου 2003, *Κυρτάτος κατά Ελλάδος* (41666/98), σκέψη 32: «*Thus, by refraining for more than seven years from taking the necessary measures to comply with two final, enforceable judicial decisions in the present case the Greek authorities deprived the provisions of Article 6 § 1 of the Convention of all useful effect.*»

¹³ ΕΔΔΑ, απόφαση της 27^{ης} Μαΐου 2004, *Μεταζάς κατά Ελλάδος* (8415/02), σκέψη 26: «*Au vu des éléments du dossier, la Cour estime que les autorités nationales ont omis de se conformer dans un délai raisonnable à l'arrêt no 550/2000 de la deuxième chambre de la Cour des comptes, rendu le 13 avril 2000 et devenu exécutoire au plus tard le 19 septembre 2001 (paragraphe 8 ci-dessus) ; qui plus est, le requérant s'est vu dans l'obligation de recourir à la procédure d'exécution forcée afin d'obtenir satisfaction fin février 2003. Dans ces conditions, la Cour estime que de par leur comportement, les autorités nationales ont privé l'article 6 § 1 de la Convention de tout effet utile.*»

Μορφοποιήθηκε: Εσοχή: Πρώτη γραμμή: 1,27 εκ.

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Εκθέτης

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια, Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια, Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια, Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

δικαστική κρίση.¹⁴ Επιβεβαιώνεται και από την απόφαση αυτή η ορθή άποψη κατά την οποία η υποχρέωση της Διοίκησης προς συμμόρφωση δεν αφορά μόνο το διατακτικό αλλά εν γένει το σκεπτικό της απόφασης.

Οι ειδικότερες συνταγματικές διατάξεις: Το ά. 95 παρ. 5 του Συντάγματος του 1975 προέβλεπε, στην αρχική του μορφή ότι «*Η διοικήσις έχει υποχρέωσιν συμμορφώσεως προς τας αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η παράβασις της υποχρέωσεως ταύτης δημιουργεί ευθύνην δια παν υπαίτιον όργανον, ως νόμος ορίζει*». Η εισαγωγή της εν λόγω διάταξης είχε επικριθεί ως περιττή, δεδομένου ότι η υποχρέωση συμμόρφωσης προς τις ακυρωτικές αποφάσεις του ΣτΕ προκύπτει ανεπιφύλακτα από άλλες διατάξεις και, ιδίως, από την κατοχύρωση της ακυρωτικής αρμοδιότητας του ΣτΕ (ά. 95 παρ. 1 εδ. α Σ).¹⁵

Η πραγματικότητα, όμως, ήταν ότι η ως άνω διάταξη ήταν ανεπαρκής για να εξασφαλίσει την συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις. Λόγω της χρόνιας καθυστέρησης της Διοίκησης να εκτελεί τις αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων και της έλλειψης ενός σχετικού αποτελεσματικού μηχανισμού εξαναγκασμού της σε συνδυασμό με τις ως άνω καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ κρίθηκε απαραίτητη η αλλαγή του σχετικού συνταγματικού και νομοθετικού καθεστώτος. Κατά συνέπεια, στην συνταγματική αναθεώρηση του 2001 αναθεωρήθηκαν τόσο η διάταξη του ά. 95 παρ. 5 Σ¹⁶ όσο και η διάταξη του ά. 94 παρ. 4 Σ.¹⁷ Οι δύο αυτές

¹⁴ ΕΔΔΑ, απόφαση της 22^{ης} Δεκεμβρίου, 2005. *Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδος* (32259/02), σκέψη 35: «*Par ailleurs, l'article 6 § 1 de la Convention ne fait aucune distinction entre les arrêts qui accueillent et ceux qui rejettent un recours exercé devant les juridictions internes. En effet, quel que soit le résultat, il s'agit toujours d'un arrêt de justice qui doit être respecté et appliqué. En effet, les actes ou omissions de l'administration suite à une décision de justice ne peuvent avoir comme conséquence ni d'empêcher ni, encore moins, de remettre en question le fond de cette décision*».

¹⁵ *Πρεβεδούρου*, Άρθρο 95 § 5 (Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις), σε: *Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης* (επιστημονική διεύθυνση), *Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία*, Άρθρο 95, αρ. περ. 82.

¹⁶ Ά. 95 παρ. 5 Σ: «*Η διοίκηση έχει υποχρέωση να συμμορφώνεται προς τις δικαστικές αποφάσεις. Η παράβαση της υποχρέωσης αυτής γεννά ευθύνη για κάθε αρμόδιο όργανο, όπως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει τα αναγκαία μέτρα για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης της διοίκησης*».

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Έντονα

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Εκθέτης

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια, Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια, Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια, Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια, Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια, Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε ...

Μορφοποιήθηκε ...

Μορφοποιήθηκε ...

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε ...

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε ...

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε ...

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

διατάξεις, η νομοτεχνική διατύπωση των οποίων δεν ανταποκρίνεται στην λογική σειρά των επιμέρους κανόνων που θέτουν, συνιστούν ένα ενιαίο ρυθμιστικό πλαίσιο και για τον λόγο τούτο πρέπει να εξετασθούν από κοινού.

Ο θεμελιώδης κανόνας είναι αυτός που εμπεριέχεται στο πρώτο εδάφιο της παρ. 5 του ά. 95 Σ, ο οποίος ορίζει την γενική υποχρέωση της Διοίκησης να συμμορφώνεται προς τις αποφάσεις όλων των Δικαστηρίων (και όχι μόνο του ΣτΕ, όπως προέβλεπε η εν λόγω διάταξη πριν την αναθεώρηση του 2001). Πρόκειται για έναν γενικό και άμεση εφαρμογής κανόνα, ο οποίος δεν τελεί υπό την επιφύλαξη του Νόμου και λειτουργεί συμπληρωματικά ως προς το θεμελιώδες δικαίωμα δικαστικής προστασίας του ά. 20 παρ. 1 Σ.¹⁸ Είναι, επομένως, σαφές ότι οι σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις δεν επιτρέπεται να θέτουν περιορισμούς στην εν λόγω υποχρέωση και αφορούν αποκλειστικά το πώς και όχι το εάν της συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις.¹⁹ Επίσης, η επέκταση της υποχρέωσης της Διοίκησης να συμμορφώνεται όχι μόνο στις αποφάσεις του ΣτΕ αλλά όλων των Δικαστηρίων εξέλιπε μία αδικαιολόγητη διάκριση, η οποία δημιουργούσε δικαστικές αποφάσεις «δύο ταχυτήτων».²⁰

Οι λοιπές επιμέρους ρυθμίσεις προβλέπουν τις συνέπειες της παραβίασης του ως άνω γενικού κανόνα.²¹ Τον γενικό κανόνα του πρώτου εδαφίου της παρ. 5 του ά. 95 Σ συμπληρώνει το τρίτο εδάφιο της διάταξης αυτής, το οποίο εξουσιοδοτεί τον κοινό νομοθέτη να θεσπίζει τα κατάλληλα μέτρα ώστε να διασφαλίζεται η συμμόρφωση της Διοίκησης. Εξειδίκευση της εν λόγω διάταξης περιέχουν τα δύο πρώτα εδάφια της παρ. 4

¹⁷ Α. 94 παρ. 4 Σ: «Στα πολιτικά ή διοικητικά δικαστήρια μπορεί να ανατεθεί και κάθε άλλη αρμοδιότητα διοικητικής φύσης, όπως νόμος ορίζει. Στις αρμοδιότητες αυτές περιλαμβάνεται και η λήψη μέτρων για τη συμμόρφωση της διοίκησης με τις δικαστικές αποφάσεις. Οι δικαστικές αποφάσεις εκτελούνται αναγκαστικά και κατά του Δημοσίου, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, όπως νόμος ορίζει.»

¹⁸ Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 (Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης (επιστημονική διεύθυνση), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 82.

¹⁹ Βλ. και Παπαγεωργίου, Διοικητική εκτέλεση, εκτελεστικότητα και αναστολή εκτελέσεως διοικητικής πράξεως, Δ 2004, σελ. 1300.

²⁰ Κουβαράς, Η Διοικητική Δικαιοσύνη ως δικαιοτελεστική λειτουργία, σελ. 20.

²¹ Κτιστάκη, Η συμμόρφωση της Διοικήσεως στις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων μετά την αναθεώρηση του 2001, ΤοΣ 2007, σελ. 813.

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

του ά. 94 Σ, τα οποία αφ' ενός επιτρέπουν την λήψη μέτρων κατά της Διοίκησης με σκοπό να εξαναγκάσουν την συμμόρφωσή της προς τις διοικητικές αποφάσεις και αφ' ετέρου διευκρινίζουν ότι η λήψη των εν λόγω μέτρων αποτελεί διοικητικής φύσης αρμοδιότητα ανατιθεμένη στα Δικαστήρια.²² Η εν λόγω ρύθμιση αποτελεί ηθελημένη υπέρβαση της αρχής της αυστηρής διάκρισης των λειτουργιών από τον αναθεωρητικό νομοθέτη.²³ Η ρητή θέσπισή της απομακρύνει οποιαδήποτε αμφιβολία ως προς την συνταγματικότητα της δυνατότητας των Δικαστηρίων να λαμβάνουν μέτρα (έκδοση διαταγών και επιβολή κυρώσεων) κατά της Διοίκησης ώστε να εξαναγκάσουν την συμμόρφωσή της προς τις δικαστικές αποφάσεις.²⁴

Ως περαιτέρω μέτρο εγγύησης για την εφαρμογή των ανωτέρω κανόνων, το τρίτο εδάφιο της παρ. 4 του ά. 94 Σ προβλέπει την δυνατότητα διενέργειας αναγκαστικής εκτέλεσης εις βάρος του Δημοσίου, των ΟΤΑ και των ν.π.δ.δ.²⁵ Με την ρύθμιση αυτή επιλύεται πλέον ρητά ένα ακανθώδες ζήτημα που είχε απασχολήσει έντονα την θεωρία και την νομολογία.²⁶ Τέλος, το σχετικό ρυθμιστικό πλαίσιο συμπληρώνεται από την πρόβλεψη της ευθύνης κάθε αρμοδίου οργάνου για την παράβαση της υποχρέωσης

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

²² Πρεβεδούρου, Α. 94 παρ. 4 Σ: Η συμμόρφωση της Διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις, σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης (επιστημονική διεύθυνση), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 94, αρ. περ. 28.

²³ Κτιστάκη, Η συμμόρφωση της Διοικήσεως στις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων μετά την αναθεώρηση του 2001, ΤοΣ 2007, σελ. 814.

²⁴ Για τον σχετικό προβληματισμό περί συνταγματικότητας της εν λόγω δυνατότητας της Διοίκησης πριν την αναθεώρηση του 2001, βλ. Πετρόγλου, Δικαστικές διαταγές και κυρώσεις προς συμμόρφωση της διοίκησης στη Γαλλία και την Ελλάδα, ΔιΔικ 1997, σελ. 41 επ.

²⁵ Πρεβεδούρου, Α. 94 παρ. 4 Σ: Η συμμόρφωση της Διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις, σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης (επιστημονική διεύθυνση), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 94, αρ. περ. 28.

²⁶ Βλ. ενδεικτικά, Γρύλλης, Σχόλιο στην υπ' αριθμ. 3364/2007 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, ΝοΒ 2007, σελ. 1842, Κωνσταντόπουλος, Παρατηρήσεις στην υπ' αριθμ. 4486/2006 απόφαση του Εφετείου Αθηνών, ΝοΒ 2007, σελ. 681.

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

συμμόρφωσης προς τις δικαστικές αποφάσεις, όπως ορίζει το δεύτερο εδάφιο του ά. 95 παρ. 5 Σ.²⁷

B. ΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΑΚΥΡΩΤΙΚΕΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Η έννοια και οι μορφές της συμμόρφωσης: Όπως προκύπτει και από την εύστοχη διατύπωση του εκτελεστικού του Συντάγματος Ν 3068/2002, η έννοια της συμμόρφωσης δεν ταυτίζεται αλλά είναι ευρύτερη από αυτή της εκτέλεσης μίας δικαστικής απόφασης.²⁸ Ως συμμόρφωση, κατά την έννοια του Νόμου αυτού, νοείται η υποχρέωση της Διοίκησης να προβαίνει σε όλες τις επιβαλλόμενες ενέργειες (αλλά και παραλείψεις) για την ουσιαστική και όχι μόνο τυπική πραγμάτωση του περιεχομένου μίας δικαστικής απόφασης.²⁹ Η διάκριση μεταξύ συμμόρφωσης και εκτέλεσης προκύπτει αβιάστως, καθώς η αποχή της Διοίκησης από την έκδοση πράξεων που αντιτίθενται στο περιεχόμενο της δικαστικής απόφασης εμπίπτει στο περιεχόμενο της υποχρέωσης συμμόρφωσης της Διοίκησης αλλά δεν συνιστά εκτέλεση αυτής εν στενή έννοια.³⁰ Συναφώς, γίνεται διάκριση μεταξύ της εκτέλεσης της απόφασης και του σεβασμού του δεδικασμένου που εκείνη παράγει.³¹

Η συμμόρφωση της Διοίκησης συνήθως διακρίνεται σε απλή (ή αποθετική) και σε ενεργητική (ή θετική). Ως απλή (ή αποθετική) νοείται η υποχρέωση της Διοίκησης να

²⁷ Πρεβεδούρου, Ά. 94 παρ. 4 Σ: Η συμμόρφωση της Διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις, σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης (επιστημονική διεύθυνση), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 94, αρ. περ. 28.

²⁸ Βλ. ά. 1 Ν 3068/2002: «Το Δημόσιο, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και τα λοιπά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου έχουν υποχρέωση να συμμορφώνονται χωρίς καθυστέρηση προς τις δικαστικές αποφάσεις και να προβαίνουν σε όλες τις ενέργειες που επιβάλλονται για την εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής και για την εκτέλεση των αποφάσεων.»

²⁹ Χατζητζανής, Η κατά τον ν. 3068/2002 συμμόρφωση της Διοικήσεως προς τα δικαστικές αποφάσεις, ΔιΔικ 2003, σελ. 563.

³⁰ Ibid.

³¹ Καλογήρου, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων: το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018, σελ. 185.

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Έντονα

Μορφοποιήθηκε: Στοιχισμένο στο κέντρο

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Έντονα

Μορφοποιήθηκε: Εσοχή: Πρώτη γραμμή: 1,27 εκ.

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Έντονα

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Έντονα

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Έντονα

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Αγγλικά (Η.Π.Α.)

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

απέχει από κάθε ενέργεια αντίθετη προς τα κριθέντα από την δικαστική απόφαση.³² Ειδικότερα, δε, η Διοίκηση δεν επιτρέπεται με οποιαδήποτε μεταγενέστερη πράξη ή παράλειψή της να εκδηλώνει την εμμονή της στην ακυρωθείσα διοικητική πράξη ή παράλειψη.³³ Ως ενεργητική (ή θετική) δέσμευση, αντιθέτως, νοείται η υποχρέωση της Διοίκησης να προβεί σε όλες τις θετικές ενέργειες που επιτάσσει η απόφαση και, ιδίως, σε όλες όσες είναι αναγκαίες για την επάνοδο στη νομική και πραγματική κατάσταση που υπήρχε την ακύρωση της προσβληθείσας πράξης ή παράλειψης.³⁴ Εκ των ανωτέρω καθίσταται σαφές, ότι, όπως έκρινε κατά τα άνω και το ΕΔΔΑ, η υποχρέωση συμμόρφωσης της Διοίκησης δεν περιορίζεται στο διατακτικό αλλά πηγάζει από το όλο περιεχόμενο της απόφασης.

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Βεβαίως, ορθά παρατηρείται ότι η ανωτέρω διάκριση είναι σχηματική και γίνεται για παιδαγωγικούς λόγους, καθώς η υποχρέωση συμμόρφωσης συνίσταται σε ένα πλέγμα υποχρεώσεων της Διοίκησης προς πράξεις και παραλείψεις.³⁵ Οι δύο ως άνω μορφές συμμόρφωσης συχνά συγχέονται ενώ από την ίδια την φύση των αναγκών για την συμμόρφωση της Διοίκησης ενεργειών είναι σαφές ότι δεν μπορούν να χαραχθούν σαφή όρια μεταξύ θετικής και αποθετικής συμμόρφωσης. Για παράδειγμα όταν ακυρώνεται παράλειψη οφειλομένης νόμιμης ενέργειας, η Διοίκηση υποχρεώνεται να απέχει από την παράλειψη, δηλαδή να δράσει θετικά.³⁶ Πάντως, για λόγους ευκολίας θα ακολουθήσουμε και εδώ την κλασική διάκριση σε θετική και αποθετική συμμόρφωση.

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφές αποθετικής συμμόρφωσης της Διοίκησης: Η κυριότερη όσο και αυτονόητη μορφή απλής ή αποθετικής συμμόρφωσης της Διοίκησης είναι η απαγόρευση

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Έντονα

³² Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1135.

³³ Κτιστάκη, Η συμμόρφωση της Διοικήσεως στις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων μετά την αναθεώρηση του 2001, ΤοΣ 2007, σελ. 826.

³⁴ Καλογήρου, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων· το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018, σελ. 185.

³⁵ Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 (Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης (επιστημονική διεύθυνση), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 87.

³⁶ Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1135.

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

έκδοσης ίδιας κατά περιεχόμενο πράξης με την ακυρωθείσα με την ίδια τυπική η ουσιαστική πλημμέλεια.³⁷ Η εν λόγω απαγόρευση ισχύει και όταν ατομική πράξη ακυρώνεται λόγω αντίθεσής της προς ανακληθείσα κανονιστική πράξη.³⁸

Η απαγόρευση έκδοσης νέας πράξης ίδιας με την ακυρωθείσα επεκτείνεται και στις πράξεις που είναι εμμέσως όμοιες με την ακυρωθείσα.³⁹ Η έκδοση «όμοιων» (υπό την εδώ συζητούμενη έννοια)⁴⁰ πράξεων αποτελεί έναν από τους συνηθέστερους έμμεσους τρόπους μη συμμόρφωσης της Διοίκησης προς μία ακυρωτική απόφαση και συνίσταται στην έκδοση νέας πράξης, η οποία ερείδεται στην ίδια πραγματική και νομική βάση με την ακυρωθείσα, πάσχει από την ίδια εσωτερική ή εξωτερική παρανομία και επάγεται τα ίδια έννομα αποτελέσματα για τον διοικούμενο.⁴¹ Μπορεί, όμως, η νέα πράξη να είναι εμμέσως όμοια με την ακυρωθείσα, εφ' όσον η Διοίκηση σκοπεί στο ίδιο ουσιαστικό αποτέλεσμα με εκείνο της ακυρωθείσας πράξης (για παράδειγμα όταν ακυρώνεται μετάθεση υπαλλήλου λόγω πολιτικών φρονημάτων και ο ίδιος υπάλληλος μετατίθεται ξανά για λόγους αναγόμενους στο συμφέρον της Υπηρεσίας).⁴² Για να είναι αποτελεσματική και ουσιαστική η συμμόρφωση της Διοίκησης, η εδώ συζητούμενη απαγόρευση καλύπτει και τις ως άνω «εμμέσως όμοιες» πράξεις.⁴³ Εξ άλλου και χωρίς αναγωγή στην υποχρέωση συμμόρφωσης της Διοίκησης, από την αρχή της χρηστής

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

³⁷ Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 (Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης (επιστημονική διεύθυνση), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 89.

³⁸ Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1136.

³⁹ Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 (Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης (επιστημονική διεύθυνση), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 89.

⁴⁰ Για την θεωρία των «όμοιων» πράξεων, όπως είναι ευρύτερα γνωστός ο όρος αυτός, βλ. παρακάτω.

⁴¹ Καλογήρου, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων: το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018, σελ. 186.

⁴² Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 (Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης (επιστημονική διεύθυνση), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 89.

⁴³ Για την ευγένεια της Διοίκησης να εκδίδει όμοια πράξη με διαφορετική αιτιολογία, βλ. παρακάτω.

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Διοίκησης προκύπτει η απαγόρευση έκδοσης πράξης παρόμοιας προς την ακυρωθείσα, όταν η διαφορά μεταξύ τους έγκειται σε επουσιώδεις λεπτομέρειες στο ιστορικό τους.⁴⁴

Έτερη μορφή αποθετικής συμμόρφωσης είναι η απαγόρευση προς την Διοίκηση να εκτελεί νομικώς ή υλικώς την ακυρωθείσα πράξη. Απαγορεύεται, κατά συνέπεια, και η έκδοση εφαρμογή ή εκτέλεση νέων πράξεων που στηρίζονται (νομικώς ή λογικώς) στην ακυρωθείσα.⁴⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η υποχρέωση της Διοίκησης να μην λάβει υπ' όψιν τον χρόνο προϋπηρεσίας βάσει διορισμού που ακυρώθηκε.⁴⁶ Και στο σημείο καταδεικνύεται η ευρύτητα της υποχρέωσης της Διοίκησης να σέβεται το δεδικασμένο της ακυρωτικής απόφασης και όχι μόνο το εν στενή εννοία διατακτικό της.

Όμως, ως προς τις αποφάσεις προσωρινής δικαστικής προστασίας, οι οποίες, επίσης, παράγουν υποχρέωση συμμόρφωσης,⁴⁷ πρέπει να παρατηρηθεί εν προκειμένω το έξης: Η απόφαση περί αναστολής εκτέλεσης αναφέρεται αποκλειστικά στην εκτελεστικότητα και όχι στο κύρος της προσβαλλόμενης πράξης. Συνεπώς, από το δεδικασμένο της απόφασης που διατάζει την αναστολή της εκτέλεσης προκύπτει η απαγόρευση εφαρμογής κάθε κανόνα δικαίου που προϋποθέτει την εκτελεστικότητα του περιεχομένου της προσβαλλόμενης πράξης. Αντιθέτως, όμως, επιτρέπεται η εφαρμογή κανόνων που προϋποθέτουν μόνο την ισχύ αυτής.⁴⁸ Δεν απαγορεύεται, επομένως, η παράταση της ισχύος της πράξης, για την οποία έχει διαταχθεί αναστολή εκτέλεσης.⁴⁹

⁴⁴ Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1138.

⁴⁵ Ibid, αρ. περ. 1137.

⁴⁶ Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 (Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης (επιστημονική διεύθυνση), Σύστημα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 88.

⁴⁷ Για τις αποφάσεις προς τις οποίες υπέχει υποχρέωση συμμόρφωσης η Διοίκηση, βλ. παρακάτω.

⁴⁸ Αναλυτικά ως προς το ζήτημα από, βλ. Παπαγεωργίου, Διοικητική εκτέλεση, εκτελεστικότητα και αναστολή εκτελέσεως διοικητικής πράξεως, Δ 2004, σελ. 1302 επ.

⁴⁹ ΣτΕ 560/1998, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «Επειδή, η υπό της Επιτροπής Αναστολών του Συμβουλίου της Επικρατείας χορηγούμενη, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 52 του πρ.δ/τος 18/89 περί Συμβουλίου της Επικρατείας, αναστολή αναφέρεται μόνον στην εντεύθεν αδυναμία εκτέλεσεως της προσβαλλόμενης πράξεως διά της διοικητικής οδού, δεν αφορά δε ούτε την ισχύ της πράξεως αυτής, η οποία εξακολουθεί να παράγει τα έννομα αποτελέσματά της μη αποβαλλομένη από την ισχύουσα έννομη τάξη, ούτε και το κύρος της, διότι η διοικητική πράξη περιβάλλεται, μέχρι την κρίση του αρμοδίου δικαστηρίου, από το τεκμήριο της νομιμότητας και, συνεπώς, η κατά χρόνον ισχύς του δι' αυτής τιθεμένου κανόνος, ατομικού ή απροσώπου, δύναται να

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Έντονα

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Όρια στην υποχρέωση αποθετικής συμμόρφωσης της Διοίκησης: Η Διοίκηση επιτρέπεται να εκδώσει νέα πράξη όμοια προς την ακυρωθείσα, χωρίς να παραβιάζει την κατά τα άνω υποχρέωσή της προς συμμόρφωση, εφ' όσον η νέα αυτή πράξη ερείδεται σε νέα πραγματικά ή νομικά δεδομένα, τα οποία δεν αποτελέσαν αντικείμενο δικαστικής κρίσης κατά την προηγηθείσα δίκη.⁵⁰ Ειδικότερα ως προς τα νομικά δεδομένα, η Διοίκηση επιτρέπεται να εκδώσει νέα πράξη ερειδόμενη σε διαφορετικές διατάξεις μεταγενέστερου Νόμου, καθώς στην περίπτωση αυτή το κριθέν ζήτημα δεν ταυτίζεται με αυτό που καλύπτει το δεδικασμένο της ακυρωτικής απόφασης.⁵¹ Επιτρέπεται, επίσης, η Διοίκηση να προβεί σε νέα ερμηνεία και εφαρμογή προϋφιστάμενων διατάξεων, εφ' όσον και πάλι δεν αποτελέσαν αντικείμενο της δικαστικής κρίσης.

Ως προς τα πραγματικά δεδομένα, η Διοίκηση επιτρέπεται να εκδώσει νέα πράξη ερειδόμενη τόσο σε νέα πραγματικά δεδομένα όσο και σε νέα εκτίμηση των ήδη υφισταμένων, εφ' όσον δεν υφίσταται κρίση του δικάσαντος Δικαστηρίου επ' αυτών.⁵² Η υποχρέωση συμμόρφωσης της Διοίκησης κάμπτεται και όταν προκύπτουν νέα αποδεικτικά στοιχεία, τα οποία οδηγούν σε νέα πραγματικά ή νομικά δεδομένα.⁵³ Εξ άλλου, δεν υφίσταται παραβίαση της υποχρέωσης συμμόρφωσης όταν η νεότερη πράξη

παραταθεί δι' ετέρας πράξεως, αρμοδίως εκδιδομένης, χωρίς να αποτελεί κώλυμα προς τούτο η τυχόν απόφαση της Επιτροπής Αναστολών που θα διατάσσει την αναστολή της εκτελέσεώς της.»

⁵⁰ Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1139.

⁵¹ ΣτΕ 1235/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Όμως το διοικητικής φύσεως ζήτημα, το οποίο έκρινε παρεμπιπτότως η πρωτοδικειακή απόφαση και το ζήτημα της γνωμοδοτικής αρμοδιότητας, το οποίο αντιμετώπισε η Διοίκηση προκειμένου να εκδώσει την ήδη προσβαλλόμενη πράξη, δεν ταυτίζονται. Διότι, το μεν Διοικητικό Πρωτοδικείο εξέφερε την κρίση του καθ' ερμηνεία και εφαρμογή των τότε ισχυουσών διατάξεων της νομοθεσίας περί επενδυτικών κινήτρων (άρθρα 8 παρ. 1 του ν. 1262/1982 και 23 του ν. 1892/90), ενώ για την έκδοση της προσβαλλομένης πράξεως ο Γ.Γ. Περιφέρειας Πελοποννήσου εφάρμοσε διαφορετικές διατάξεις, ήτοι τις διατάξεις του άρθρου 8 παρ. 19 περ. ε του (μη ισχύοντος κατά τον χρόνο εκδόσεως της ως άνω δικαστικής αποφάσεως) μεταγενέστερου ν. 2601/1998, τις οποίες μάλιστα μνημονεύει στο προοίμιο της πράξεως αυτής και οι οποίες, όπως εκτέθηκε σε προηγούμενη σκέψη, διαφοροποιούν, σε σχέση με το προϊσχύσαν καθεστώς, την κατανομή των γνωμοδοτικών αρμοδιοτήτων μεταξύ οργάνων της κεντρικής και της περιφερειακής διοικήσεως για τα θέματα των υπαχθεισών στους παλαιότερους νόμους επενδύσεων».

⁵² ΣτΕ 3774/1990, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «Αβασίμως, εξ' άλλου, προβάλλεται παράβαση του δεδικασμένου εκ της προαναφερθείσης ακυρωτικής αποφάσεως, αφού η προσβαλλόμενη απόφαση στηρίζεται σε στοιχεία τα οποία η Διοίκηση επικαλείται για πρώτη φορά».

⁵³ Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1139.

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

αναφέρεται σε διαφορετικό χρονικό διάστημα από την ακυρωθείσα.⁵⁴ Παρατηρούμε, συνεπώς, ότι σε όλες τις περιπτώσεις το δεδικασμένο της ακυρωτικής απόφασης, όπως προκύπτει τόσο από το διατακτικό της όσο και από τις επί μέρους αιτιολογίες της, οριοθετεί το εύρος της υποχρέωσης συμμόρφωσης της Διοίκησης.

Σε πολλές περιπτώσεις, όμως, η Διοίκηση εκδίδει νέα πράξη όμοιοι περιεχομένου με την ακυρωθείσα ερειδόμενη είτε σε διαφορετική πραγματική βάση είτε σε διαφορετική νομική βάση, χωρίς να έχουν μεταβληθεί τα πραγματικά περιστατικά. Η επιλογή νέας πραγματικής ή νομικής βάσης, χωρίς να συντρέχει ουσιώδης λόγος, θεωρείται μέθοδος καταστρατήγησης του ακυρωτικού αποτελέσματος και της συνακόλουθης υποχρέωσης συμμόρφωσης της Διοίκησης.⁵⁵ Η Διοίκηση επιτρέπεται να εκδώσει νέα πράξη ερειδόμενη σε νέα νομική βάση, εφ' όσον η νέα πράξη στηρίζεται σε διαφορετικό νομικό κανόνα από την ακυρωθείσα και ταυτοχρόνως γίνεται επίκληση διαφορετικής πραγματικής κατάστασης. Σε διαφορετική περίπτωση, όταν δηλαδή γίνεται υπαγωγή των αυτών πραγματικών δεδομένων σε διαφορετική νομική βάση, η νέα πράξη θεωρείται «όμοια» με την ακυρωθείσα και υφίσταται παράβαση της υποχρέωσης της Διοίκησης προς συμμόρφωση.

Η νομολογία έχει, ιδιαιτέρως, ασχοληθεί με την σχέση της υποχρεωτικής επανάληψης της διαδικασίας (στις περιπτώσεις που αυτή προβλέπεται από τις οικείες διατάξεις) με τους κανόνες των ά. 50 §§ 4 και 5 π.δ. 18/1989⁵⁶ και 197 και 198

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

⁵⁴ ΣτΕ 2932/1998, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «Κατά την έννοια της διατάξεως αυτής (σ.σ. του ά. 50 παρ. 5 π.δ. 18/1989), εάν μετά την έκδοση ακυρωτικής απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας η Διοίκηση προβαίνει σε ρύθμιση της επίδικης υποθέσεως για χρονικό διάστημα διαφορετικό εκείνου που αποτέλεσε το αντικείμενο της πράξεως που ακυρώθηκε και το οποίο δεν ανατρέχει στο παρελθόν ούτε περιέχει αποκατάσταση, δεν πλήσσει το δεδικασμένο που απέρρευσε από την ακυρωτική απόφαση».

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

⁵⁵ Καλογήρου, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων: το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018, σελ. 187.

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

⁵⁶ Ά. 50 π.δ. 189/1989: «4. Οι διοικητικές αρχές, σε εκτέλεση της υποχρέωσής τους κατά το άρθρο 95 παρ. 5 του Συντάγματος, πρέπει να συμμορφώνονται ανάλογα με κάθε περίπτωση, με θετική ενέργεια προς το περιεχόμενο της απόφασης του Συμβουλίου ή να απέχουν από κάθε ενέργεια που είναι αντίθετη προς όσα κρήθηκαν από αυτό. Ο παραβάτης, εκτός από τη δίωξη κατά το άρθρο 259 του Ποινικού Κώδικα, υπέχει και προσωπική ευθύνη για αποζημίωση. 5. Οι αποφάσεις της Ολομελείας, ακυρωτικές και απορριπτικές, καθώς και των Τμημάτων, αποτελούν μεταξύ των διαδίκων δεδικασμένο που ισχύει και σε κάθε υπόθεση ή διαφορά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια, Ελληνικά

ΚΔΔ/μίας⁵⁷, οι οποίοι οριοθετούν το δεδικασμένο εκ των αποφάσεων του ΣτΕ και των Διοικητικών Δικαστηρίων και την συνακόλουθη υποχρέωση της Διοίκησης προς συμμόρφωση. Κατά μία άποψη, που είχε εκφραστεί σε παλαιότερη νομολογία, το δεδικασμένο εξ αποφάσεων των Διοικητικών Δικαστηρίων δεν μπορεί να ανατραπεί από υποβολή αιτήματος περί επανεξέτασης έστω και αν συντρέχουν προϋποθέσεις που καθιστούν υποχρεωτική την επανεξέταση.⁵⁸ Αντιθέτως, έχει κριθεί και ότι το

ενόπιον δικαστικής ή άλλης αρχής, κατά την οποία προέχει το διοικητικής φύσεως ζήτηση που κρίθηκε από το Συμβούλιο.»

⁵⁷ Ά 197 ΚΔΔ/μίας: «1. Δεδικασμένο δημιουργείται από τις τελεσίδικες και τις ανέκκλητες αποφάσεις, εφόσον οι τελευταίες δεν υπόκεινται σε ανακοπή ερημοδικίας, ως προς το, ουσιαστικό ή δικονομικό, διοικητικής φύσης ζήτημα που με αυτές κρίθηκε, εφόσον τούτο τελεί σε άμεση και αναγκαία συνάρτηση προς το συμπέρασμα που με τις ίδιες έγινε δεκτό. Δεδικασμένο δημιουργείται, επίσης, και όταν το, κατά την προηγούμενη περίοδο ζήτημα, κρίθηκε παρεμπιπτόντως, αν το δικαστήριο ήταν καθ' ύλην αρμόδιο να το κρίνει, και εφόσον η απόφασή του γι' αυτό ήταν αναγκαία προκειμένου τούτο να αποφανθεί για το κύριο ζήτημα. 2. Το δεδικασμένο εκτείνεται στις ενστάσεις οι οποίες, είτε ύστερα από προβολή τους είτε αυτεπαγγέλτως, εξετάστηκαν ή έπρεπε να εξεταστούν από το δικαστήριο, καθώς και σε εκείνες οι οποίες δεν ήταν δυνατόν να εξεταστούν από αυτό αυτεπαγγέλτως, αλλά, αν και μπορούσαν να προβληθούν, δεν προβλήθηκαν. Οι τελευταίες αυτές ενστάσεις δεν καλύπτονται από το δεδικασμένο αν στηρίζονται σε αυτοτελές δικαίωμα, η ικανοποίηση του οποίου μπορεί να επιδιωχθεί με την άσκηση ευθέως του οικείου ένδικου βοηθήματος. 3. Το αναφερόμενο στις προηγούμενες παραγράφους δεδικασμένο ισχύει υπέρ και κατά εκείνων που διατέλεσαν διάδοχοι, καθώς και αυτών που έγιναν, κατά τη διάρκεια της δίκης ή μετά το πέρας της, καθολικοί ή ειδικοί διάδοχοί τους, εκτείνεται δε και σε εκείνους από τους οποίους, σύμφωνα με το νόμο, μπορεί να αξιωθεί η εκπλήρωση της σχετικής υποχρέωσης. Το δεδικασμένο που ισχύει για τον πρωτοφειλέτη καλύπτει και τον εγγυητή, και το αντίστροφο. Το δεδικασμένο που ισχύει για το νομικό πρόσωπο εκτείνεται και στα μέλη του.» Ά 198 ΚΔΔ/μίας: «1. Οι διοικητικές αρχές οφείλουν, με θετικές ενέργειες ή με αποχή από κάθε αντίθετη ενέργεια, να συμμορφώνονται προς το περιεχόμενο των αποφάσεων οι οποίες εκδίδονται για διαφορές που άγονται προς επίλυση με άσκηση προσφυγής. 2. Η παράλειψη διοικητικής αρχής προς συμμόρφωση σύμφωνα με τα οριζόμενα στην προηγούμενη παράγραφο, έχει ως συνέπεια, για τον παραβάτη, εκτός από την κατ' άρθρο 259 του Ποινικού Κώδικα ποινική του δίωξη, και την προσωπική του ευθύνη προς αποζημίωση.»

⁵⁸ ΣτΕ 1932/1993, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Κατά την έννοια της διατάξεως ταύτης (σ.σ. ά. 56 παρ. 5 π.δ. 341/1978), το εξ' αποφάσεως τακτικού διοικητικού δικαστηρίου προκύπτον δεδικασμένον δεν δύναται να ανατραπεί από την υποβολήν αιτήματος περί επανεξετάσεως υποθέσεως, έστω και αν συντρέχουν αι ανωτέρω προϋποθέσεις, υπό τας οποίας καθίσταται υποχρεωτική η κατόπιν υποβολής σχετικής αιτήσεως επανεξέτασις οριστικώς κριθείσης ασφαλιστικής υποθέσεως».

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

δεδικασμένο ακυρωτικής απόφασης δεν κωλύει την επανεξέταση ολόκληρης της υπόθεσης από πραγματική και νομική σκοπιά και την μεταβολή της πραγματικής ή της νομικής βάσης της, εφ' όσον η νεότερη πράξη στηρίζεται σε ερμηνεία και εφαρμογή νομικών διατάξεων ή σε νέα εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών για τα οποία δεν υπάρχει δικανική κρίση στην προηγούμενη ακυρωτική απόφαση.⁵⁹ Όπως ορθά παρατηρείται, όμως, αληθής σύγκρουση μεταξύ των ανωτέρω διατάξεων περί δεδικασμένου και υποχρέωσης επανεξέτασης της υπόθεσης δεν υφίσταται. Και τούτο διότι κάθε φορά που υφίστανται νέα πραγματικά και νομικά δεδομένα ή νέα αποδεικτικά στοιχεία μεταβάλλεται το αντικείμενο της διαφοράς και, άρα, δεν χωρεί εφαρμογή των ά. 50 παρ. 4 και 5 π.δ. 18/1989 και 197 και 198 ΚΔΔ/μίας. Για να είμαστε δογματικά ακριβείς, οι κανόνες περί επανάληψης της διαδικασίας δεν εφαρμόζονται στις περισσότερες περιπτώσεις επειδή δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις τους και όχι επειδή εμποδίζονται από το δεδικασμένο της ακυρωτικής απόφασης.⁶⁰

Ειδικά στις υποθέσεις κοινωνικής ασφάλισης (οι οποίες, βέβαια, υπάρχουν στην ουσιαστική αρμοδιότητα των τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων και άρα δεν αφορούν παρά μόνο έμμεσα την προβληματική μας) η νομολογία έχει δεχθεί ως «ηθικής φύσεως γενική αρχή του δικαίου των κοινωνικών ασφαλίσεων» την υποχρέωση της Διοίκησης να επαναλαμβάνει την διοικητική διαδικασία και να ανακαλεί την αρχική πράξη, εφ' όσον εν τω μεταξύ έχει χωρήσει μεταβολή επί το ευμενέστερον της νομοθεσίας, της

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

⁵⁹ Βλ. σε σχέση με την διόρθωση πράξεων αναγκαστικής απαλλοτριώσεως, ΣτΕ 3126/1992, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Κατά την έννοια των προπαρατεθεισών διατάξεων, η Διοίκηση, κατ' αρχήν, δεν κωλύεται, επιλαμβανομένη μετά ακυρωτικήν απόφασιν διοικητικού δικαστηρίου, να εξετάση την όλην υπόθεσιν από πραγματικής και νομικής φύσεως και μεταβάλη ενδεχομένως την πραγματικήν βάσιν της υποθέσεως ή τους επί ταύτης εφαρμοστέους κανόνες, υπό την προϋπόθεσιν όμως πάντοτε ότι η νέα πράξις αυτής θέλει στηριχθή εις ερμηνείαν και εφαρμογή διατάξεως ή εκτίμησιν πραγματικών περιστατικών, περί των οποίων δεν εγένετο έρευνα και κρίσις δια της ακυρωτικής αποφάσεως του δικαστηρίου. Ειδικότερον η Διοίκηση, υπό την αυτήν ως άνω πάντοτε προϋπόθεσιν, δεν παραβιάζει τας προπαρατεθείσας διατάξεις ή το εξ ακυρωτικής αποφάσεως δεδικασμένον, εάν, μετά την ακυρωτικήν απόφασιν διοικητικού δικαστηρίου, επανερχόμενη επί της υποθέσεως, εξετάση διαδικαστικόν ζήτημα προηγούμενον κατά νόμον του κριθέντος δια της αποφάσεως του διοικητικού δικαστηρίου και εις την ουσίαν της υποθέσεως αναφερομένου ζητήματος.»

⁶⁰ Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1139.

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

νομολογίας ή των σχετικών με την υπόθεση πραγματικών δεδομένων.⁶¹ Υπό τα ως άνω δεδομένα, η επανεξέταση της υπόθεσης δεν παραβιάζει το δεδικασμένο από την δικαστική απόφαση που έχει ήδη κρίνει το σχετικό ζήτημα.⁶²

Περαιτέρω όριο στην υποχρέωση αποθετικής συμμόρφωσης θέτει η δυνατότητα της Διοίκησης να θεραπεύει τις τυπικές πλημμέλειες που διέγνωσε η ακυρωτική απόφαση στην διαδικασία που προηγήθηκε της έκδοσης της προσβαλλόμενης.⁶³ Συγκεκριμένα, η Διοίκηση μπορεί να εκδώσει εκ νέου την πράξη, τηρώντας τον τύπο η έλλειψη του οποίου επέφερε την ακύρωση της πρώτης πράξης.⁶⁴ Για να είναι νόμιμη η μεταγενέστερη πράξη πρέπει, όμως, η αρχική να είχε εκδοθεί εμπρόθεσμα.⁶⁵ Η νέα αυτή πράξη μπορεί, μάλιστα, ή και επιβάλλεται να έχει αναδρομική ισχύ προκειμένου να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις της αρχής της ισότητας.⁶⁶

Σε περίπτωση κατά την οποία η αρχική πράξη ακυρωθεί ως ανατιολόγητη, η Διοίκηση μπορεί να εκδώσει εκ νέου πράξη με όμοιο περιεχόμενο με την ακυρωθείσα, η οποία εμπεριέχει πλέον νόμιμη αιτιολογία. Η εν λόγω νέα αιτιολογία μπορεί να λαμβάνει υπ όψιν της και νέα πραγματικά και νομικά δεδομένα, υπό την προϋπόθεση ότι δεν είχαν

⁶¹ Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 (Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης (επιστημονική διεύθυνση), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 91.

⁶² ΣτΕ 3316/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Εν προκειμένω, όμως, το Ι.Κ.Α. ήταν υποχρεωμένο να επανεξετάσει την ασφαλιστική υπόθεση της αναιρεσίβλητης μετά την υποβολή της νέας αιτήσεώς της (21.6.1993), μολονότι η υπόθεση αυτή είχε οριστικώς κριθεί με δύναμη δεδικασμένου. Τούτο, διότι εν τω μεταξύ μεταβλήθηκε το νομοθετικό καθεστώς...».

⁶³ Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1140.

⁶⁴ ΣτΕ 5133/1995, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «Επειδή, σε περίπτωση ακυρώσεως πράξεως της φορολογικής αρχής με απόφαση των διοικητικών δικαστηρίων για τυπικούς λόγους, δεν κολύβεται η φορολογική αρχή, πέρα από την άσκηση των κατά το νόμο ένδικων μέσων, να εκδώσει νέα πράξη για το ίδιο αντικείμενο, απαλλαγμένη από την τυπική πλημμέλεια για την οποία ακυρώθηκε η αρχική.»

⁶⁵ ΣτΕ 187/2003, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «το δικαίωμα της φορολογικής αρχής να εκδώσει τις ένδικες πράξεις εις βάρος της αναιρεσειούσας μετά την ακύρωση, με την απόφαση 468/1993 του Διοικητικού Πρωτοδικείου Πειραιώς, των αρχικών πράξεων που είχαν εκδοθεί εις βάρος της ανώνυμης εταιρείας, τελούσε υπό την προϋπόθεση της εμπρόθεσμης έκδοσης και κοινοποίησης των αρχικών πράξεων που ακυρώθηκαν.»

⁶⁶ Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1140.

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Πλήρης, Διάστιχο: 1,5 γραμμές

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Γραμματοσειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

καταστεί αντικείμενο της δικανικής κρίσης.⁶⁷ Μπορεί, όμως, η νεότερη αιτιολογία να ερείδεται και σε στοιχεία αντλημένα από την ίδια την ακυρωτική απόφαση, η οποία εμμέσως υποδεικνύει στην Διοίκηση την ορθή αιτιολογία.⁶⁸

Η ως άνω δυνατότητα της Διοίκησης, όμως, να εκδίδει πράξη όμοια με τη ακυρωθείσα με νέα αιτιολογία έχει οδηγήσει στο φαινόμενο της κατ' επανάληψη έκδοσης διοικητικών πράξεων ομοίου περιεχομένου αλλά με διαφορετική κάθε φορά αιτιολογία και της, επίσης, κατ' επανάληψη ακύρωσης αυτών. Η συνεχής τροποποίηση της αιτιολογίας της πράξης από την Διοίκηση, προκειμένου να εμμείνει στο ίδιο τελικό αποτέλεσμα (*ιδίως σε υποθέσεις προαγωγών στρατιωτικών και πολιτικών υπαλλήλων*) συνιστά πλημμελή συμμόρφωση της Διοίκησης προς το ουσιαστικό ακυρωτικό δεδικασμένο, ενώ παράλληλα επιβαρύνει τον ενδιαφερόμενο με το βάρος της κατ' επανάληψη δικαστικής προσβολής των πράξεων αυτών.⁶⁹ Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο αυτό, το ΣτΕ έχει διαμορφώσει έναν πάγιο πλέον νομολογιακό κανόνα, σύμφωνα με τον οποίον εάν, εν όψει και του μεγάλου αριθμού των προηγηθεισών ακυρωτικών αποφάσεων, η Διοίκηση αδυνατεί πλέον να αιτιολογήσει νομίμως και επαρκώς την δυσμενή για τον διοικούμενο πράξη τότε αυτή ακυρώνεται για κακή χρήση της διακριτικής ευχέρειας. Στην περίπτωση αυτή η Διοίκηση δεν μπορεί πλέον να εκδώσει πράξη ομοίου περιεχομένου αλλά οφείλει να προβεί σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες για την αναμόρφωση της νομικής κατάστασης που δημιουργήθηκε εκ της ακυρωθείσας πράξης και να εκδώσει θετική υπέρ του διοικουμένου πράξη (*και με αναδρομική ισχύ*), όπως για παράδειγμα να εκδώσει την πράξη προαγωγής του

⁶⁷ ΔΕφαθ 3204/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «*κατά την έννοια των παραπάνω διατάξεων (σ.σ. ά. 50 παρ. 4 και 5 π.δ. 18/1989), δεν κωλύεται η Διοίκηση, επανερχόμενη μετά από ακύρωση πράξης της από το Δικαστήριο, να εκδώσει νέα πράξη με το ίδιο, προς την προηγούμενη που ακυρώθηκε, αποτέλεσμα, εφόσον, όμως, θεμελιώσει τη νέα αυτή πράξη σε αιτιολογία διαφορετική από την αιτιολογία της πράξης που ακυρώθηκε. Δηλαδή, πρέπει η νέα πράξη να στηρίζεται σε εκτίμηση πραγματικών περιστατικών, για τα οποία δεν έγινε έρευνα και κρίση με την ακυρωτική απόφαση*».

⁶⁸ [Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1141.](#)

⁶⁹ [Καλογήρον, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων: το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018, σελ. 186.](#)

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

Μορφοποιήθηκε: Ελληνικά

αιτούντος.⁷⁰ Κατά κανόνα, εάν έχουν προηγηθεί τρεις ακυρωτικές αποφάσεις και η Διοίκηση δεν μπορεί να αιτιολογήσει την εμμονή της στην λύση που επέλεξε το ΣτΕ καταφάσκει την εκ μέρους της κακή χρήση της διακριτικής της ευχέρειας και αναπέμπει την υπόθεση στην Διοίκηση, ώστε να εκδοθεί πράξη υπέρ του αιτούντος.⁷¹ Παρατηρούμε, συνεπώς, ότι ενώ η υποχρέωση συμμόρφωσης της Διοίκησης τεχνικά επιτρέπει την κατ' επανάληψη έκδοση πράξεων ομοίου περιεχομένου, εφ' όσον υπάρχει μία διαφοροποίηση στην αιτιολογία, η νομολογία του ΣτΕ καταφεύγει σε μία εγγύηση με βαθύτερη ουσιαστική διάσταση (την καλή χρήση της διακριτικής ευχέρειας), η οποία εξασφαλίζει με τον τρόπο αυτό την ουσιαστική συμμόρφωση της Διοίκησης προς το ακυρωτικό δεδικασμένο και παρέχει πληρέστερη κατοχύρωση των δικαιωμάτων και

⁷⁰ ΣτΕ 3320/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Στην περίπτωση ειδικότερα που η διοικητική πράξη ακυρώθηκε για πλημμέλειες της αιτιολογίας, η Διοίκηση μπορεί να επαναλάβει την κρίση της για τη ρύθμιση της συγκεκριμένης σχέσης αναδρομικώς και να εκδώσει πράξη με το ίδιο περιεχόμενο με εκείνη που ακυρώθηκε, αιτιολογώντας, όμως, νομίμως και επαρκώς τη νέα κρίση της, βάσει της ακυρωτικής απόφασης ή βάσει στοιχείων που δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο έρευνας και κρίσης από τον ακυρωτικό δικαστή, ασχέτως αν τα στοιχεία αυτά ήταν γνωστά ή όχι στη Διοίκηση. Σε κάθε περίπτωση η νέα κρίση της Διοίκησης πρέπει να μην αντίκειται σε όσα έχουν κριθεί από την ακυρωτική απόφαση και να εκφέρεται ενόψει του νομικού και πραγματικού καθεστώτος που υπήρχε κατά το χρόνο κατά τον οποίο εκδόθηκε η πράξη που ακυρώθηκε, δεν απαγορεύεται δε στη Διοίκηση να εκδώσει, μετά από διαδοχικές ακυρώσεις για πλημμέλειες της αιτιολογίας, διαδοχικές πράξεις που να καταλήγουν στο ίδιο αποτέλεσμα, με νέα αιτιολογία, αρκεί η εμμονή της Διοίκησης να μη συνιστά, στις περιπτώσεις που η πράξη δεν εκδίδεται κατά δέσμο αρμοδιότητα, κακή χρήση της διακριτικής εξουσίας, κατά την κρίση του δικαστηρίου, το οποίο πρέπει να εκτιμά τις συντρέχουσες, κάθε φορά, περιστάσεις. Αν δε, ενόψει του αριθμού των ακυρωτικών αποφάσεων που προηγήθηκαν στη συγκεκριμένη περίπτωση και της αδυναμίας της Διοίκησης να αιτιολογήσει νομίμως και επαρκώς τη δυσμενή για τον υπάλληλο νέα διοικητική πράξη, η πράξη αυτή τελικώς ακυρωθεί για κακή χρήση της διακριτικής εξουσίας, η Διοίκηση έχει την υποχρέωση να προέλθει στις νόμιμες ενέργειες και να εκδώσει θετική πράξη υπέρ του υπαλλήλου σύμφωνα με όσα κρίθηκαν με την ακυρωτική απόφαση, χωρίς να μπορεί να επαναλάβει την πράξη με νέα πάλι αιτιολογία».

⁷¹ ΣτΕ 4010/2000, ΤΝΠ ΞΟΚΡΑΤΗΣ: «Επειδή, τέλος, εφόσον, κατά τα προεκτεθέντα, η Διοίκηση δεν μπόρεσε για τρίτη φορά να αιτιολογήσει νόμιμα την επιλογή της εκκαλούσας για την προαναφερόμενη θέση κατά παράλειψη της εφεσίβλητης, νόμιμα έκρινε το διοικητικό εφετείο ότι υπερέβη στην προκειμένη περίπτωση τα ακραία όρια της διακριτικής της ευχέρειας και ανέπεμψε κατόπιν αυτού, μετά την ακύρωση της πιο πάνω πράξεως διορισμού της εκκαλούσας, την υπόθεση στη Διοίκηση προκειμένου, πλέον, να καταταγεί πρώτη στον οικείο αξιολογικό πίνακα και, ακολούθως, να διορισθεί στην επίδικη θέση η εφεσίβλητη, όπως άλλωστε είχε ζητήσει και η τελευταία με την αίτηση ακυρώσεως στο διοικητικό εφετείο.»

συμφερόντων του θιγόμενου πολίτη. Παρατηρούμε, επιπλέον, πόσο ρευστά είναι τα όρια μεταξύ της θετικής και της αποθετικής συμμόρφωσης της Διοίκησης, αφού στην περίπτωση αυτή και προκειμένου να καταστεί ουσιαστική η προστασία του διοικουμένου ο σεβασμός στο δεδικασμένο των συνεχών ακυρωτικών αποφάσεων και η απαγόρευση έκδοσης νέας όμοιας πράξης (*αποθετική συμμόρφωση*) επιβάλλει την έκδοση πράξης αντίθετου περιεχομένου με αναδρομική ισχύ (*θετική συμμόρφωση*).

Μορφές θετικής συμμόρφωσης: Κατά την ως άνω σχηματική διάκριση, στις μορφές θετικής συμμόρφωσης της Διοίκησης εντάσσονται η υποχρέωση ανάκλησης των πράξεων που εντάσσονται στην ακυρωθείσα, η υποχρέωση αντικατάστασης της ακυρωθείσας πράξης με άλλη, απαλλαγμένη από ελαττώματα, και η υποχρέωση έκδοσης της παρανόμως παραλειφθείσας πράξης στην περίπτωση ακύρωσης παράλειψης οφειλομένης νόμιμης ενέργειας.⁷² Ως προς την πρώτη περίπτωση, προφανώς δεν υφίσταται υποχρέωση της Διοίκησης να ανακαλεί την ακυρωθείσα πράξη, αφού αυτή καταργείται και παύει να ισχύει *erga omnes* με την δημοσίευση της ακυρωτικής απόφασης.⁷³ Όμως, η Διοίκηση έχει την ειδικότερη υποχρέωση να ανακαλεί τις ατομικές πράξεις που ερείδοντο σε ακυρωθείσα ατομική, τις ατομικές πράξεις που ερείδοντο σε ακυρωθείσα κανονιστική πράξη καθώς και όλες τις κανονιστικές ή ατομικές πράξεις που ερείδοντο σε ακυρωθείσα κανονιστική πράξη, η οποία παρείχε υπεξουσιοδότηση για την έκδοση αυτών των πράξεων.⁷⁴ Εν προκειμένω, η υποχρέωση συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις ακυρωτικές αποφάσεις εισάγει εξαίρεση στην γενική αρχή του Διοικητικού Δικαίου, σύμφωνα με την οποία η Διοίκηση έχει διακριτική ευχέρεια να ανακαλεί ακόμα και τις παράνομες πράξεις της. Από τον συνταγματικής ισχύος κανόνα της υποχρέωσης της Διοίκησης προς συμμόρφωση προκύπτει η υποχρέωσή της για

⁷² [Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1142.](#)

⁷³ Εφ' όσον η κατάργηση κανόνα Δικαίου συνιστά αρνητική θέσπιση Δικαίου και μεταβολή της έννομης τάξης, η απόφαση του ΣτΕ που ακυρώνει τις διοικητικές πράξεις, οι οποίες είναι πηγές Δικαίου στην ελληνική έννομη τάξη, θεωρείται και αυτή πηγή Δικαίου, βλ. [Σπυρόπουλος, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, αρ. περ. 90.](#)

⁷⁴ [Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο αρ. περ. 1143.](#)

ανάκληση των πράξεων στις ως άνω περιπτώσεις.⁷⁵ Την ανωτέρω υποχρέωση υπέχει η Διοίκηση και όταν η δικανική κρίση για την ακυρότητα μίας ατομικής ή κανονιστικής πράξης ή για την αντισυνταγματικότητα του νομίμου ερείσματος αυτών γίνεται παρεμπιπτόντως.⁷⁶

Περαιτέρω υποχρέωση της Διοίκησης αποτελεί η ανάκληση των πράξεων «όμοιων» προς την ακυρωθείσα. Η θεωρία των «ομοίων πράξεων» διαπλάστηκε από τη νομολογία του ΣτΕ αρχικά στα πλαίσια της διασταλτικής ερμηνείας του ά. 24 Σ και της συναγωγής εκ της διάταξης αυτής δέσμιων κρατικών υποχρεώσεων πέρα από το γράμμα του Νόμου, ερμηνεία την οποία υιοθέτησε προκειμένου να καταστήσει αποτελεσματική την συνταγματική εγγύηση για την προστασία του περιβάλλοντος.⁷⁷ Σύμφωνα με τον εν λόγω νομολογιακό κανόνα, εφ' όσον με απόφαση του ΣτΕ ή με αμετάκλητη απόφαση τακτικού Διοικητικού Δικαστηρίου ακυρωθεί ατομική διοικητική πράξη επειδή ερειδόταν σε αντισυνταγματική διάταξη Νόμου ή σε κανονιστική πράξη χωρίς νόμιμο έρεισμα τότε η Διοίκηση υποχρεούται να ανακαλέσει τις «όμοιες» με την ακυρωθείσα πράξεις, δηλαδή όσες έχουν το ίδιο νόμιμο έρεισμα και όμοιο περιεχόμενο, εφ' όσον υποβληθεί σχετική αίτηση εντός ευλόγου χρόνου από την δημοσίευση της ακυρωτικής απόφασης από όποιον έχει έννομο συμφέρον. Επιπλέον, από την ανάκληση δεν πρέπει να θίγονται δικαιώματα καλόπιστων τρίτων ή, εάν και θίγονται τέτοια δικαιώματα, οι «όμοιες πράξεις» ανακαλούνται εφ' όσον υπέρτεροι λόγοι δημοσίου συμφέροντος επιβάλλουν την ανάκλησή τους.⁷⁸ Εφ' όσον συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις, η

⁷⁵ [Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 \(Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις\), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης \(επιστημονική διεύθυνση\), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 95.](#)

⁷⁶ [Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 1143.](#)

⁷⁷ Γενικά για την συναγωγή κρατικών υποχρεώσεων εκ του ά. 24 Σ., βλ. Παπακωνσταντίνου, Δικαστικός ακτιβισμός και Σύνταγμα Το παράδειγμα της περιβαλλοντικής νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας, ΠερΔικ 2006, σελ. 222 επ, Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, σελ. 24 επ.

⁷⁸ Βλ. την θεμελιώδη υπ' αριθμ. 370/1997 απόφαση του ΣτΕ σχετικά με την ακύρωση της οριοθέτησης βοσκοτόπων, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «Επειδή κατά γενική αρχή του δικαίου, η οποία έχει εφαρμογή εφόσον ο νόμος δεν ορίζει το αντίθετο, η Διοίκηση δεν έχει υποχρέωση να ανακαλεί πράξεις της, έστω και αν είναι παράνομες. Στις περιπτώσεις, όμως, κατά τις οποίες με απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας ή με αμετάκλητη απόφαση τακτικού διοικητικού δικαστηρίου ακυρώνεται ατομική διοικητική πράξη για το λόγο ότι στηρίχθηκε σε διάταξη νόμου αντίθετη προς το Σύνταγμα ή σε κανονιστική πράξη της Διοίκησης που δεν

Διοίκηση υποχρεούται να ανακαλέσει τις εν λόγω «όμοιες πράξεις» και η παράλειψή της να προβεί στην ανάκληση αυτών συνιστά παράλειψη οφειλομένης νόμιμης ενέργειας, προσβλητή με αίτηση ακύρωσης μετά την πάροδο τριμήνου από την υποβολή της σχετικής αίτησης.⁷⁹

Η μεταγενέστερη νομολογία του ΣτΕ γενίκευσε τον ως άνω κανόνα σχετικά με την υποχρέωση ανάκλησης των «ομοίων πράξεων» σε όλες τις περιπτώσεις στις οποίες συντρέχουν οι ως άνω προϋποθέσεις αλλά, ταυτόχρονα, τον σχετικοποίησε.⁸⁰ Πλέον, η υποχρέωση της Διοίκησης δεν αναφέρεται στην ανάκληση των «ομοίων πράξεων» αλλά στην επανεξέταση της πράξης μετά από την υποβολή σχετικού αιτήματος του διοικουμένου που έχει έννομο συμφέρον. Εφ' όσον έχει υποβληθεί σχετικό αίτημα εντός ευλόγου χρόνου από την δημοσίευση της ακυρωτικής απόφασης, η Διοίκηση υποχρεούται να επανεξετάσει τη νομιμότητα της «όμοιας» με την ακυρωθείσα πράξης και να προχωρήσει στην ανάκληση αυτής, αφού εκτιμήσει τους συντρέχοντες λόγους δημοσίου συμφέροντος που επιβάλλουν ή αποκλείουν την ανάκληση της συγκεκριμένης πράξης, την ανάγκη προστασίας τυχόν δικαιωμάτων τρίτων που κτήθηκαν εν τω μεταξύ καλόπιστα καθώς και το χρονικό διάστημα που διέρρευσε από την έκδοση της πράξης

έχει νόμιμο εξουσιοδοτικό έρεισμα, η παραπάνω αρχή κάμπτεται για τις λοιπές όμοιου περιεχομένου ατομικές διοικητικές πράξεις, οι οποίες έχουν τυχόν εκδοθεί με βάση την ίδια ανίσχυρη διάταξη τυπικού νόμου ή κανονιστικής πράξης, με την προϋπόθεση αφενός ότι για την ανάκλησή τους θα υποβληθεί στη Διοίκηση αίτηση σε εύλογο χρόνο μετά τη δημοσίευση της ακυρωτικής απόφασης του δικαστηρίου από φυσικό ή νομικό πρόσωπο που έχει έννομο συμφέρον και αφετέρου ότι με την ανάκληση της συγκεκριμένης διοικητικής πράξης δεν θίγονται δικαιώματα που αποκτήθηκαν καλοπίστως από την εφαρμογή της ή, καιτοι θίγονται τέτοια δικαιώματα, συντρέχουν λόγοι υπέρτερου δημόσιου συμφέροντος, για τους οποίους επιβάλλεται η ανάκληση, δεδομένου ότι εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές η διατήρηση παράνομων διοικητικών πράξεων δεν δικαιολογείται από την ανάγκη ασφαλείας του δικαίου και σταθερότητας των διοικητικών καταστάσεων, η οποία υπαγορεύει την παραπάνω γενική αρχή του δικαίου, ενώ αντιθέτως έρχεται σε οξεία αντίθεση προς τις αρχές του Κράτους δικαίου, της νομιμότητας της δράσης της Διοίκησης και της χρηστής διοίκησης, ενόψει των οποίων ανακύπτει υποχρέωση των διοικητικών οργάνων και για την εκ των υστέρων άρση παράνομων νομικών ή πραγματικών καταστάσεων.»

⁷⁹ [Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 \(Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις\), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης \(επιστημονική διεύθυνση\), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 98.](#)

⁸⁰ *Ibid*, αρ. περ. 99.

αυτής.⁸¹ Δηλαδή, δεν πρόκειται για υποχρέωση ανάκλησης αλλά για υποχρέωση απόφασης εκ μέρους της Διοίκησης.⁸² Εν προκειμένω, η αρχή της νομιμότητας της διοικητικής δράσης, όπως εξειδικεύεται μέσω της υποχρέωσης συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις ακυρωτικές αποφάσεις, υπερισχύει της αρχής της προστατευόμενης εμπιστοσύνης.⁸³ Εκ της εν λόγω υποχρέωσης της Διοίκησης να επανεξετάσει την πράξη και να την ανακαλέσει υπό τις ως άνω προϋποθέσεις προκύπτει ότι η παράλειψή της να προβεί στην ανάκληση εντός τριμήνου από την υποβολή της σχετικής αίτησης συνιστά παράλειψη οφειλομένης νόμιμης ενέργειας, ενώ η ρητή απόρριψη του σχετικού αιτήματος του διοικουμένου συνιστά νέα εκτελεστή πράξη, αυτοτελώς προσβλητή με αίτηση ακύρωσης. Περαιτέρω, αν ακυρωθεί κανονιστική πράξη λόγω αντίθεσής της προς το Σύνταγμα, η Διοίκηση υποχρεώνεται να ανακαλέσει όλες τις ατομικές πράξεις που

⁸¹ ΣτΕ 2176/2004, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «Στις περιπτώσεις όμως κατά τις οποίες με αμετάκλητη δικαστική απόφαση ακυρώνεται ατομική διοικητική πράξη για το λόγο ότι στηρίχθηκε σε διάταξη αντίθετη προς υπέρτερης τυπικής ισχύος κανόνα δικαίου ή σε κανονιστική πράξη της Διοικήσεως που δεν έχει νόμιμο εξουσιοδοτικό έρεισμα, η αρχή αυτή κάμπτεται για τις λοιπές ομοίου περιεχομένου ατομικές διοικητικές πράξεις οι οποίες έχουν εκδοθεί με βάση την ίδια διάταξη, εφ' όσον για την ανάκλησή τους υποβληθεί στη Διοίκηση αίτηση σε εύλογο χρόνο μετά τη δημοσίευση της ακυρωτικής αποφάσεως του δικαστηρίου, από πρόσωπο που έχει έννομο συμφέρον. Στην περίπτωση αυτή η Διοίκηση είναι υποχρεωμένη να επανεξετάσει τη νομιμότητα της πράξεως και να προχωρήσει στην ανάκλησή της, εντός του πλαισίου της απονεμομένης από το νομοθέτη διακριτικής ευχέρειας ή δεσμίας αρμοδιότητας για την έκδοσή της, κατ' εκτίμηση των λόγων υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος που τυχόν επιβάλλουν ή αποκλείουν την ανάκλησή της, της ανάγκης προστασίας δικαιωμάτων τρίτων που εκτήθησαν καλοπίστως από την εφαρμογή της και του χρόνου που διέρρευσε από την έκδοσή της. Εφ' όσον η Διοίκηση, κατ' εκτίμηση των ανωτέρω προϋποθέσεων, προβεί στην ανάκληση της πράξεως που εκδόθηκε κατ' εφαρμογήν ανίσχυρης διατάξεως, η ενέργεια αυτή δεν αντιστρατεύεται την ανάγκη ασφαλείας του δικαίου και σταθερότητας των διοικητικών καταστάσεων, αλλ' αντιθέτως είναι σύμφωνη προς τις αρχές του κράτους δικαίου, της νομιμότητας της δράσεως της Διοικήσεως και της χρηστής διοικήσεως, οι οποίες δεν ανέχονται τη διατήρηση σε ισχύ νομικών ή πραγματικών καταστάσεων που δημιουργήθηκαν κατά κατάφωρη παράβαση του δικαίου. Τυχόν δε παράλειψη της Διοικήσεως να ανακαλέσει, υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις, την παράνομη πράξη της, τεκμαιρομένη με την άπρακτη πάροδο τριμήνου από την υποβολή της αιτήσεως του ενδιαφερομένου, συνιστά παράλειψη οφειλομένης νόμιμης ενέργειας, προσβλητή με αίτηση ακυρώσεως κατά το άρθρο 45 §4 του π.δ. 18/1989.»

⁸² [Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο](#) αρ. περ. 1144.

⁸³ [Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 \(Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις\), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης \(επιστημονική διεύθυνση\), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 99.](#)

εκδόθηκαν κατ' εφαρμογή της ακυρωθείσας κανονιστικής πράξης, εφ' όσον υποβληθεί σχετικό αίτημα εντός ευλόγου χρόνου από την δημοσίευση της ακυρωτικής απόφασης.⁸⁴

Η νεότερη νομολογία έχει συμπληρώσει τον ως άνω κανόνα, αναγνωρίζοντας την υπεροχή του έναντι της δέσμευσης της Διοίκησης από το δεδικασμένο των αποφάσεων των Διοικητικών Δικαστηρίων. Συγκεκριμένα, το ΣτΕ δέχεται ότι, εφ' όσον συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις που δημιουργούν, κατά τα άνω, υποχρέωση της Διοίκησης να ανακαλέσει την ατομική πράξη μετά από αίτημα του διοικουμένου, η υποχρέωση αυτή υφίσταται ακόμα και αν η νομιμότητα της συγκεκριμένης πράξης έχει κριθεί με αμετάκλητη δικαστική απόφαση. Η απόφαση που ακυρώνει την κανονιστική πράξη υπερισχύει, επομένως, της απόφασης που αναγνώρισε τη νομιμότητα της εκάστοτε ατομικής πράξης, αφού λόγω της ακύρωσης της κανονιστικής πράξης η ατομική πράξη που ερείδεται σε αυτή θεωρείται ως μηδέποτε νομικώς ισχύουσα.⁸⁵

⁸⁴ ΣτΕ 1175/2008, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «*Τυχόν δε παράλειψη της Διοικήσεως να ανακαλέσει, υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις, την παράνομη πράξη της, τεκμαιρόμενη με την άπρακτη πάροδο τριμήνου από την υποβολή της αιτήσεως του ενδιαφερομένου, συνιστά παράλειψη οφειλομένης νόμιμης ενέργειας, προσβλητή με αίτηση ακυρώσεως, κατά το άρθρο 45 παρ. 4 του π.δ/τος 18/1989, Α' 8 (Σ.τ.Ε. 2176-7/2004 Ολομ.). Επίσης, η ρητή απόρριψη από τη Διοίκηση αιτήματος ανακλήσεως διοικητικής πράξεως ως παράνομης συνιστά, υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις, εκτελεστή διοικητική πράξη. Τα ως άνω ισχύουν και στην περίπτωση, κατά την οποία με αμετάκλητη δικαστική απόφαση ακυρώνεται κανονιστική διοικητική πράξη λόγω αντιθέσεώς της προς το Σύνταγμα. Σύμφωνα με τα ήδη εκτεθέντα, στην περίπτωση αυτή υπάρχει υποχρέωση της Διοικήσεως, ερειδόμενη και στην υποχρέωσή της να συμμορφωθεί προς την ακυρωτική απόφαση, η οποία, στην περίπτωση αυτή, ισχύει έναντι πάντων, να ανακαλέσει, υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις, τις ατομικές διοικητικές πράξεις που έχουν εκδοθεί κατ' εφαρμογήν της ως άνω αντισυνταγματικής κανονιστικής διοικητικής πράξεως, εφ' όσον υποβληθεί αίτηση σε εύλογο χρόνο μετά τη δημοσίευση της ακυρωτικής αποφάσεως του δικαστηρίου.»*

⁸⁵ ΣτΕ 19/2015, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «*Επειδή, από την ανωτέρω δικονομική διάταξη (άρθρο 197 παρ. 1 του Κ.Α.Δ.) και την απορρέουσα από αυτήν δέσμευση των διοικητικών αρχών ως προς το κριθέν από το διοικητικό δικαστήριο ζήτημα, ερμηνευόμενη σε συνδυασμό με τις εκτεθείσες στην 6η σκέψη γενικές αρχές του διοικητικού δικαίου, συνάγεται ότι σε περίπτωση που η νομιμότητα ατομικής διοικητικής πράξεως έχει κριθεί από το διοικητικό δικαστήριο με δύναμη δεδικασμένου, αίρεται, κατ' αρχήν, η υποχρέωση της Διοικήσεως να επανεξετάσει την υπόθεση και είτε να ανακαλέσει είτε να τροποποιήσει την επίμαχη πράξη της (πρβλ. Σ.τ.Ε. 1143/1995 7μ., 291/1995 7μ., 2807/1998, 1353/2011). ανακύπτει όμως η υποχρέωση επανόδου της Διοικήσεως, παρά το ότι το κρίσιμο ζήτημα έχει κριθεί με τελεσίδικη (ή αμετάκλητη) δικαστική απόφαση, ειδικώς στην περίπτωση που μετά τη δημιουργία του δεδικασμένου συντρέξουν οι προϋποθέσεις υπό τις*

Δεύτερη (σχηματικά) μορφή θετικής συμμόρφωσης της Διοίκησης είναι η υποχρέωση αντικατάστασης της ακυρωθείσας πράξης. Εάν η ακυρωθείσα πράξη εκδίδεται κατά δέσμια αρμοδιότητα, τότε η Διοίκηση οφείλει να την εκδώσει εκ νέου, εφ' όσον συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις για την έκδοσή της, αποφεύγοντας τα νομικά ελαττώματα τα οποία οδήγησαν στην ακύρωση της αρχικής πράξης.⁸⁶ Εάν η πράξη εκδίδεται ατά διακριτική ευχέρεια, τότε η Διοίκηση οφείλει και πάλι να την επανεκδώσει, ακόμα και αν η διακριτική ευχέρεια αναφέρεται στην ίδια την έκδοση της πράξης. Όμως, στην περίπτωση αυτή η Διοίκηση πρέπει να κάνει καλή χρήση της διακριτικής ευχέρειας και να μη υπερβεί τα άκρα όρια αυτής.⁸⁷ Επίσης, σε περίπτωση που ακυρωθεί ενδιάμεση πράξη, η Διοίκηση οφείλει να επαναλάβει την διαδικασία από το σημείο που εμφιλοχώρησε η πλημμέλεια, δηλαδή από την ενδιάμεση πράξη η οποία ακυρώθηκε, δεσμευόμενη από το δεδικοσμένο της ακυρωτικής απόφασης.⁸⁸

Η υποχρέωση θετικής συμμόρφωσης στην ακυρωτική απόφαση δεν εξαντλείται στην υποχρέωση της Διοίκησης να θεωρεί την ακυρωθείσα πράξη ανίσχυρη αλλά, επιπλέον, οφείλει με την λήψη οποιουδήποτε πρόσφορου μέτρου να αποκαταστήσει αναδρομικά την πραγματική και νομική κατάσταση, όπως αυτή θα είχε εξελιχθεί εάν δεν

οποιες, κατά τα γινόμενα δεκτά στην 6^η σκέψη, η Διοίκηση είναι υποχρεωμένη να επανεξετάσει τη νομιμότητα της πράξεως. Ειδικότερα, όταν επακολουθήσει αμετάκλητη δικαστική απόφαση, με την οποία ακυρώθηκε ως αντισυνταγματική η κανονιστική διοικητική πράξη που αποτέλεσε το έρεισμα της επίμαχης ατομικής διοικητικής πράξεως, και εντός ευλόγου χρόνου μετά τη δημοσίευση της ακυρωτικής αυτής αποφάσεως υποβληθεί, κατ' επίκλησή της, αίτηση στη Διοίκηση για ανάκληση της πράξεως αυτής ως εκδοθείσης κατ' εφαρμογή της ακυρωθείσης κανονιστικής πράξεως, η Διοίκηση οφείλει να επανεξετάσει την υπόθεση, μολονότι αυτή είχε κριθεί με δύναμη δεδικοσμένου. Και τούτο, διότι η ακυρωθείσα με απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας κανονιστική διοικητική πράξη θεωρείται, κατ' αρχήν, ως ουδέποτε εκδοθείσα (πρβλ. Σ.τ.Ε. 959/2013, 2191/2006 7μ., 5854/1996, 484/1991 κ.ά.) και, ως εκ τούτου, η πράξη αυτή θεωρείται ως ουδέποτε νομικώς ισχύουσα».

⁸⁶ [Αζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο](#) αρ. περ. 1145.

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ ΣτΕ 3433/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Στην περίπτωση αυτή, η Διοίκηση υποχρεούται να επαναλάβει τη σύνθετη διοικητική διαδικασία πλήρωσης της θέσης από του σημείου που διαπιστώθηκε η παρανομία, λαμβάνοντας παραλλήλως, υπόψιν και το δεδικοσμένο που απέρρευσε από την ακυρωτική απόφαση».

είχε μεσολαβήσει η έκδοση της παράνομης πράξης.⁸⁹ Πρόκειται για την λεγόμενη «πλήρη» ή «δυναμική αποκατάσταση» των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση.⁹⁰ Η εν λόγω υποχρέωση συμμόρφωσης και τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν προσδιορίζονται ειδικότερα από το είδος και την φύση της ακυρωθείσας πράξης καθώς και από τις κρίσεις του ακυρωτικού Δικαστηρίου επί διοικητικών ζητημάτων που γεννούν δεδικασμένο για την συγκεκριμένη περίπτωση.⁹¹ Επομένως, σε περίπτωση ακύρωσης ευμενούς πράξης, η εν λόγω πλήρης αποκατάσταση προϋποθέτει την αναδρομική άρση όλων των ωφελημάτων που απέρρευσαν εξ αυτής για τον διοικούμενο και την αναδρομική επιβολή των σχετικών υποχρεώσεων του ενώ, αντιθέτως, σε περίπτωση ακύρωσης δυσμενούς πράξης η Διοίκηση οφείλει να αποδώσει στον διοικούμενο αναδρομικά όλα τα ωφελήματα που θα είχε λάβει εάν δεν είχε μεσολαβήσει η παράνομη δυσμενής πράξη, όπως τους μισθούς και τις εν γένει αποδοχές που σχετίζονται με την θέση από την οποία παράνομα αποκλείστηκε ο αιτών.⁹² Παρατηρείται, εξ άλλου, ότι ο αναδρομικός διορισμός υπαλλήλου χωρίς την παράλληλη αναδρομική καταβολή των σχετικών

⁸⁹ ΣτΕ 2156/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Επειδή, σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. ΣτΕ 791/2011, 3433/2010 επτ., 1512/2009, 2267/2007 επτ., 16/2006, 3170,2228/2005, 3320/2003 κ.ά.), κατά την έννοια των άρθρων 95 παράγραφοι 4 και 5 του Συντάγματος, 50 παράγραφοι 1 και 4 του π.δ. 18/1989 (Α'8) και 4 παρ. 1 του ν. 702/1977 (Α'268), η ακύρωση διοικητικής πράξης από το Συμβούλιο της Επικρατείας ή το Διοικητικό Εφετείο επαναφέρει την υπόθεση στο χρόνο έκδοσης της ακυρωθείσας πράξεως, η δε Διοίκηση, συμμορφούμενη προς την ακυρωτική απόφαση, έχει υποχρέωση όχι μόνο να θεωρήσει ανίσχυρη και μη υφιστάμενη νομικός τη διοικητική πράξη που ακυρώθηκε, αλλά και να προβεί με θετικές ενέργειες στην αναμόρφωση της νομικής κατάστασης που προέκυψε άμεσα ή έμμεσα από την ακυρωθείσα πράξη, προς το σκοπό της αναδρομικής αποκατάστασης των πραγμάτων.»

⁹⁰ [Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 \(Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις\), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης \(επιστημονική διεύθυνση\), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 102.](#)

⁹¹ ΣτΕ 3433/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Το ειδικότερο δε περιεχόμενο και η έκταση των υποχρεώσεων της Διοίκησης προσδιορίζονται από το αντικείμενο της ακυρώσεως, δηλαδή από το είδος και τη φύση της ακυρωθείσας πράξης, καθώς και από την κρίση ή τις κρίσεις επί των διοικητικής φύσεως ζητημάτων που περιέχονται στην απόφαση του Δικαστηρίου και δημιουργούν δεδικασμένο ως προς την συγκεκριμένη περίπτωση.»

⁹² [Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 \(Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις\), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης \(επιστημονική διεύθυνση\), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 102.](#)

αποδοχών του συνιστά στην πράξη μία από τις κυριότερες μορφές πλημμελούς συμμόρφωσης της Διοίκησης.⁹³

Έχει κριθεί, όμως, ότι σε περίπτωση ακύρωσης της διαδικασίας εκλογής μέλους ΔΕΠ η Διοίκηση οφείλει, κατά τα άνω, να επαναλάβει την διαδικασία από το σημείο όπου εμφιλοχώρησε η παρανομία. Η παράλειψη της Διοίκησης να κινήσει εκ νέου την σχετική διαδικασία είναι, επομένως, παράνομη, δεν γεννά, όμως, αξίωση του παραλειφθέντος υποψηφίου για αναδρομική διεκδίκηση των αποδοχών της θέσης για την οποία είχε υποβάλει υποψηφιότητα, καθώς δεν είναι βέβαιο ότι εάν ολοκληρωθεί η διαδικασία νόμιμα θα είχε επιλεγεί αυτός για την εν λόγω θέση και, επομένως, δεν υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παράνομης παράλειψης της Διοίκησης και της επελθούσας ζημίας.⁹⁴ Αν, όμως, οι υποψήφιοι για την συγκεκριμένη θέση είναι μόνο δύο, τότε υφίσταται σοβαρή πιθανότητα, κατά την συνήθη πορεία των πραγμάτων, να διοριστεί ο αιτών αντί του συνυποψηφίου του, που είχε επιλεγεί με την ακυρωθείσα πράξη. Εναπόκειται, συνεπώς, στο Δικαστήριο της ουσίας να εξετάσει εάν, βάσει των προσόντων του, ο ενάγων θα είχε καταλάβει την επίμαχη θέση εάν δεν είχε

⁹³ [Καλογήρου, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων: το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018, σελ. 186.](#)

⁹⁴ ΣτΕ 2156/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «*Ενόψει δε του περιεχομένου αυτού της ακυρωτικής απόφασης, το αναιρεσίβλητο Πανεπιστήμιο, συμμορφούμενο προς αυτήν, υπείχε ως μόνη υποχρέωση να προκαλέσει νέα κρίση του αναιρεσιόντος προς μονιμοποίηση από το αρμόδιο Ειδικό Σώμα Εκλεκτόρων, υπό νόμιμη σύνθεση και, συνεπώς, η παράλειψη των αρμόδιων οργάνων του αναιρεσιβλήτου να κινήσουν εκ νέου τη διαδικασία μονιμοποίησης ήταν παράνομη. Η παράνομη, όμως, αυτή παράλειψη επανάκρισης μπορεί μεν να προκάλεσε στον αναιρεσιόντα ηθική βλάβη, για την οποία θα μπορούσε, ενδεχομένως, να διεκδικήσει χρηματική ικανοποίηση, δεν προκάλεσε, όμως, σε βάρος του τη συγκεκριμένη ζημία που επικαλέστηκε αυτός με την αγωγή του, δηλαδή τη στέρηση των αποδοχών του (μόνιμου) Καθηγητή κατά το επίμαχο χρονικό διάστημα (11.12.1992 - 31.12.1999), διότι δεν μπορεί με ασφάλεια να πιθανολογηθεί, κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, ότι, κατά τη νέα αυτή μετ' ακύρωση διαδικασία, ο αναιρεσιών θα κρινόταν μονιμοποιήσιμος στη βαθμίδα του Καθηγητή. Με τα δεδομένα αυτά, δεν υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παράνομης ως άνω παράλειψης και της ζημίας την οποία επικαλείται ο αναιρεσιών και, συνεπώς, σύμφωνα με τα εκτιθέμενα στη σκέψη 4, δεν δικαιούται αυτός αποζημίωση, κατά τις διατάξεις των άρθρων 105 και 106 ΕισΝΑΚ.*»

εμφιλοχωρήσει η παρανομία της Διοίκησης και, επομένως, να του επιδικάσει αναδρομικά τις σχετικές αποδοχές.⁹⁵

Σε περίπτωση, τέλος, ακύρωσης της παράλειψης οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας, η Διοίκηση οφείλει να εκδώσει το ταχύτερο την παραλειφθείσα πράξη, προσδίδοντας σε αυτήν αναδρομική ισχύ, προκειμένου, κατά τα άνω, να επιτύχει την πλήρη αποκατάσταση της έννομης κατάστασης που θα είχε δημιουργηθεί εάν δεν είχε μεσολαβήσει η εν λόγω παράνομη παράλειψή της.⁹⁶ Η αναπομπή της υπόθεσης στην Διοίκηση, προκειμένου αυτή να εκδώσει την παραλειφθείσα πράξη, είναι αναγκαία καθώς, όπως θα δούμε εν συνεχεία, ο ακυρωτικός Δικαστής δεν έχει την εξουσία να υποκαταστήσει την Διοίκηση στις αρμοδιότητές της, εκδίδοντας την πράξη, ούτε μπορεί να απευθύνει στην Διοίκηση διαταγές προς ενέργεια.⁹⁷

Το κρίσιμο νομικό καθεστώς της συμμόρφωσης: Καθώς η ακυρωτική απόφαση ανατρέχει στον χρόνο έκδοσης της ακυρωθείας πράξης, η Διοίκηση είναι

⁹⁵ ΣτΕ 3433/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, «Τούτο, διότι, εφόσον, μετά την έκδοση των προαναφερθεισών ακυρωτικών αποφάσεων, και κατά την επανάληψη της σχετικής διαδικασίας κατάταξης των υποψηφίων, το Υπηρεσιακό Συμβούλιο, με το προαναφερθέν υπ' αριθμ. 4/1987 πρακτικό του, απέκλεισε από τη διαδικασία αυτή τον ήδη αναιρεσείοντα με την ίδια αιτιολογία ότι δηλαδή δεν διέθετε το κατά τ' ανωτέρω τυπικό προσόν της οκταετούς προϋπηρεσίας, κρίση, η οποία, όμως, ανετράπη με την προαναφερθείσα απόφαση του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών, το οποίο, παρεμπιπτόντως έκρινε ότι ο διέθετε το ανωτέρω τυπικό προσόν, εν τούτοις, ο Υπουργός ολοκλήρωσε τη σχετική διαδικασία διορίζοντας τον στην επίμαχη θέση κατ' ενάσκηση διακριτικής εξουσίας, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι, δεδομένου ότι οι προτεινόμενοι υποψήφιοι ήσαν δύο, υπήρχε σοβαρή πιθανότητα, κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, να διοριζόταν στην επίμαχη θέση ο ήδη αναιρεσείων Ε. Αλεξιάδης, και, κατά συνέπεια, ότι ουδέποτε διεκόπη ο αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παράνομης παραλείψεως του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και του επελθόντος ζημιολογικού αποτελέσματος για τον αναιρεσείοντα. Τα αντίθετα δεχθέν το δικάσαν Διοικητικό Εφετείο, έσφαλε και πρέπει, για τον λόγο αυτό, βασίμως προβαλλόμενο, να αναιρεθεί η προσβαλλόμενη απόφαση να παραπεμφθεί η υπόθεση στο ίδιο δικαστήριο για να εξετάσει αν ο αναιρεσείων κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων θα μπορούσε ως δεύτερος στον πίνακα των υποψηφίων να καταλάβει την επίμαχη θέση».

⁹⁶ [Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο](#) αρ. περ. 1146.

⁹⁷ [Πρεβεδούρου, Άρθρο 95 § 5 \(Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις\), σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης \(επιστημονική διεύθυνση\), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 95, αρ. περ. 103.](#)

υποχρεωμένη να επαναφέρει τα πράγματα στον χρόνο εκείνο και να εκδώσει την νέα πράξη σύμφωνα με το τότε ισχύον νομοθετικό καθεστώς, ακόμα και αν τούτο έχει εν τω μεταξύ μεταβληθεί.⁹⁸ Ο κανόνας αυτός ερείδεται στη υποχρέωση της Διοίκησης να συμμορφώνεται προς τις ακυρωτικές αποφάσεις και να σέβεται το δεδικασμένο που απορρέει από αυτές.⁹⁹ Η πάγια αυτή θέση της νομολογίας έχει κατακριθεί, δεδομένου ότι στις περιπτώσεις στις οποίες έχει εν τω μεταξύ μεταβληθεί το σχετικό νομοθετικό καθεστώς η Διοίκηση υποχρεούται να εφαρμόσει Νόμο καταργημένο, αγνοώντας με τον τρόπο αυτό την βούληση του Νομοθέτη και ερχόμενη σε αντίθεση προς την θεμελιώδη για το Κράτος Δικαίου αρχή της νομιμότητας.¹⁰⁰

Βέβαια, η ίδια η νομολογία του ΣτΕ δέχεται εξαιρέσεις από τον ως άνω κανόνα. Συγκεκριμένα, η Διοίκηση συμμορφούμενη προς την ακυρωτική απόφαση οφείλει να εφαρμόσει το νεότερο νομοθετικό καθεστώς και όχι εκείνο που ίσχυε κατά την έκδοση της ακυρωθείσας πράξης όταν οι νεότεροι κανόνες Δικαίου έχουν αναδρομική ισχύ ή όταν προκύπτει εκ της ερμηνείας τους ότι για λόγους δημοσίου συμφέροντος ο Νομοθέτης δεν ανέχεται την παράλληλη εφαρμογή δύο διαφορετικών νομοθετικών καθεστώτων.¹⁰¹

⁹⁸ Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο αρ. περ. 1147.

⁹⁹ ΣτΕ Ολ 252/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «Επειδή, σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου (ΣτΕ 4310-4313/2015 Ολομ., 1665/2013, 3433/2010 επτ., 2267/2007 επτ., 2228/2005, 419/2000, 952/1996, 1614/1993, 2827/1980 Ολομ., 3581/1979 Ολομ. κ.ά.), κατά την έννοια των άρθρων 95 παρ. 4 και 5 του Συντάγματος και 50 του π.δ. 18/1989, η ακύρωση διοικητικής πράξης από το Συμβούλιο της Επικρατείας επαναφέρει την υπόθεση στο χρόνο έκδοσης της ακυρωθείσας πράξεως, η δε τυχόν εκδιδόμενη, σε συμμόρφωση προς την ακυρωτική απόφαση, νέα πράξη ανάγεται στο χρόνο εκείνο και διέπεται, κατ' αρχήν, από το τότε ισχύον νομικό και πραγματικό καθεστώς, λόγω της υποχρέωσης της Διοικήσεως να σεβασθεί το δεδικασμένο που απορρέει από την ακυρωτική απόφαση και να συμμορφωθεί προς αυτήν.» Εξάλλου, και μιν, από την υποχρέωση συμμόρφωσης της Διοικήσεως προς τις ακυρωτικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, δεν κωλύεται η νομοθετική εξουσία να προβαίνει, με γενικές διατάξεις, σε νέες ρυθμίσεις που μεταβάλλουν το ισχύον νομικό καθεστώς, πλην το νέο αυτό νομοθετικό καθεστώς καταλαμβάνει τις, λόγω ακυρωτικής αποφάσεως εκκρεμείς ενώπιον της Διοικήσεως υποθέσεις, μόνον όταν το νεότερο νομοθέτημα έχει αναδρομική ισχύ ή προκύπτει από αυτό ότι ο νομοθέτης δεν ανέχεται εφεξής την εφαρμογή των παλαιών διατάξεων

¹⁰⁰ Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 838.

¹⁰¹ ΣτΕ 161/2010, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «το Συμβούλιο της Επικρατείας παγίως δέχεται ότι δεν αντίκειται στο άρθρο 95 του Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει την αίτηση ακυρώσεως και επιβάλλει στη Διοίκηση την

Γ. ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Οι ως άνω (υπό Α) συνταγματικές και υπερνομοθετικές επιταγές για τη συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις ακυρωτικές αποφάσεις εξειδικεύονται μέσω ενός πλέγματος νομοθετικών διατάξεων. Αναφέρθηκαν ήδη οι διατάξεις των παρ. 4 και 5 του ά. 50 π.δ. 18/1989¹⁰² καθώς και των ά. 197 και 198 ΚΔΔ//μίας,¹⁰³ που οριοθετούν την υποχρέωση συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις αποφάσεις του ΣτΕ και των Διοικητικών Δικαστηρίων.

Όμως, η ελληνική δικαστική και διοικητική πραγματικότητα και, ιδίως, η κωλυσιεργία ή ακόμα και η ρητή άρνηση της Διοίκησης να συμμορφωθεί προς τις ακυρωτικές δικαστικές αποφάσεις¹⁰⁴ σε αρκετές περιπτώσεις ουσιαστικά ματαιώνουν και καθιστούν άνευ αντικειμένου το δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προστασία. Η εν λόγω ζοφερή πραγματικότητα σε συνδυασμό με τις ως άνω καταδίκες της Ελλάδας

υποχρέωση να συμμορφώνεται προς τις ακυρωτικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, υποχρέωση που συνιστά, άλλωστε, εγγενές στοιχείο του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, νέα γενική νομοθετική (ή κανονιστική) ρύθμιση εννόμων σχέσεων, ακόμη και όταν αυτή έχει ως συνέπεια τη μη συμμόρφωση της Διοίκησης προς ήδη εκδοθείσες ακυρωτικές αποφάσεις του Δικαστηρίου. Συγκεκριμένα, η νομοθετική λειτουργία δεν κωλύεται από το άρθρο 95 του Συντάγματος, να προβαίνει, με γενικές διατάξεις, σε νέες ρυθμίσεις που μεταβάλλουν το ισχύον νομοθετικό καθεστώς, βάσει του οποίου έχουν εκδοθεί, αλλά ακυρώθηκαν ως μη νόμιμες, διοικητικές πράξεις. Το νέο δε αυτό νομοθετικό καθεστώς επιτρεπώς, κατά το άρθρο 95 του Συντάγματος, καταλαμβάνει και τις, μετ' ακύρωση, εκκρεμείς ενώπιον της Διοίκησης υποθέσεις, με συνέπεια η Διοίκηση να μην υποχρεούται, εν όψει της νέας ρύθμισης, να εκδώσει νέα πράξη, διεπόμενη από το νομικό και πραγματικό καθεστώς του χρόνου έκδοσης της ακυρωθείσας πράξης, όπως, κατ' αρχήν, οφείλει, σεβόμενη το δεδικασμένο της ακυρωτικής απόφασης και συμμορφούμενη προς τα κριθέντα με αυτή ζητήματα, υπό την προϋπόθεση ότι το νεώτερο νομοθέτημα έχει αναδρομική ισχύ ή προκύπτει από αυτό ότι ο νομοθέτης δεν ανέχεται εφεξής την εφαρμογή των παλαιών διατάξεων».

¹⁰² Βλ. ανωτέρω, υποσ. 56.

¹⁰³ Βλ. ανωτέρω, υποσ. 57.

¹⁰⁴ Ως προς τις μορφές με τι οποίες εμφανίζεται η ελλιπής συμμόρφωση ή η άρνηση συμμόρφωσης της Διοίκησης, βλ. *Λαγόςλου*, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, αρ. περ. 839 επ. Ως προς ειδικότερες μορφές «έμμεσης» μη συμμόρφωσης της Διοίκησης, βλ. [Καλογήρου](#), [Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων: το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002](#), ΔιΔικ 2018, σελ. 185 επ.

από το ΕΔΔΑ κατάστησαν απαραίτητη την εισαγωγή ενός σύγχρονου και αποτελεσματικού νομοθετικού πλαισίου, το οποίο θα εξασφαλίζει στην πράξη την συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις.

Προς τον σκοπό αυτό την συνταγματική αναθεώρηση του 2001, η οποία, όπως είδαμε ανωτέρω, επίλυσε τα σχετικά συνταγματικά ζητήματα και διεύρυνε τις δυνατότητες του Νομοθέτη, ακολούθησε η εισαγωγή του Ν 3068/2002 (*«Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις, προαγωγή των δικαστών των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στο βαθμό του συμβούλου Επικρατείας και άλλες διατάξεις»*). Ο εν λόγω Νόμος αναφέρεται στα διοικητικά μέτρα που λαμβάνονται για την υλοποίηση της υποχρέωσης συμμόρφωσης καθώς και στην πειθαρχική ευθύνη των παραβατών. Εξ αυτού του λόγου έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ο Ν 3068/2002 αποσκοπεί στην υλοποίηση αποκλειστικά της παρ. 4 του ά. 94 Σ, η οποία αναφέρεται στην λήψη διοικητικών μέτρων για την συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις.¹⁰⁵ Η άποψη αυτή δεν είναι ακριβής, καθώς η πρόβλεψη πειθαρχικής ευθύνης υλοποιεί την συνταγματική επιταγή του α. 95 παρ. 5 Σ σχετικά με την ευθύνη κάθε αρμοδίου οργάνου για παράβαση της σχετικής υποχρέωσης. Συνεπώς, ο εν λόγω Νόμος υλοποιεί και τις επιταγές τη παρ. 5 του ά. 95 Σ, έστω και αν δεν αξιοποιεί όλες τις δυνατότητες της διάταξης αυτής (*όπως την πρόβλεψη ποινικής και αστικής ευθύνης για τους υπαίτιους της παράβασης*).

Κατ' αρχάς, το πρώτο εδάφιο της παρ. 1 του ά. 1 του εν λόγω Νόμου επαναλαμβάνει τον γενικό κανόνα της υποχρέωσης συμμόρφωσης της Διοίκησης προς όλες τις δικαστικές αποφάσεις με όλες τις κατάλληλες προς τούτο ενέργειες.¹⁰⁶ Στο ίδιο εδάφιο εξειδικεύεται ο όρος «Διοίκηση», μέσω της αναφοράς των υπόχρεων προς συμμόρφωση (*Δημόσιο, Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης και λοιπά νομικά πρόσωπα δημοσίου Δικαίου*). Δηλαδή, κατά την αρχική μορφή της εν λόγω διάταξης επελέγη η στενή ερμηνεία του όρου «Διοίκηση», καταλείποντας στον εφαρμοστή του Δικαίου την

¹⁰⁵ [Χατζητζάνης, Η κατά τον ν. 3068/2002 συμμόρφωσης της Διοικήσεως προς τα δικαστικές αποφάσεις, Διδικ 2003, σελ. 567.](#)

¹⁰⁶ Βλ. ανωτέρω, υποσ. 28.

πραιτέρω ερμηνεία του όρου αυτού.¹⁰⁷ Όπως έχει κρίνει το Τριμελές Συμβούλιο Συμμόρφωσης του ΣτΕ στην έννοια της Διοίκησης κατά την εν λόγω διάταξη δεν υπάγεται το Δημόσιο όταν ενεργεί ως *fiscus* κατά την διαχείριση της ιδιωτικής του περιουσίας.¹⁰⁸ Εν συνεχεία, το πεδίο εφαρμογής του Ν 3068/2002 επεκτάθηκε και στα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού Δικαίου, τα οποία ανήκουν εξ ολοκλήρου στο Δημόσιο.¹⁰⁹ Και η εν λόγω διατύπωση, όμως είναι περιοριστική, αφού αρκετά νομικά πρόσωπα του ευρύτερου Δημοσίου Τομέα δεν ανήκουν κατά πλήρη κυριότητα στο Δημόσιο. Προσπάθεια επέκτασης του πεδίου εφαρμογής του Ν 3068/2002, μέσω της χρήσης της σύγχρονης έννοιας της «δημόσιας υπηρεσίας» έναντι του οργανικού κριτηρίου, φαίνεται στην απόφαση 80/2013 του Τριμελούς Συμβουλίου Συμμόρφωσης του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών, το οποίο έκρινε ότι το Ταμείο Αλληλοβοηθείας Προσωπικού Ιονικής και Λαϊκής Τράπεζας έχει υποχρέωση συμμόρφωσης σύμφωνα με τις διατάξεις του εν λόγω Νόμου, αφού δρα ως φορέας υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης.¹¹⁰

Το δεύτερο εδάφιο του ά. 1 Ν 3068/2002 ορίζει ποιες δικαστικές αποφάσεις παράγουν υποχρέωση συμμόρφωσης.¹¹¹ Εν προκειμένω ακολουθείται μία ευρύτατη προσέγγιση του όρου «δικαστική απόφαση». Κατ' ακολουθίαν υποχρέωση συμμόρφωσης γεννάται από τις αποφάσεις του ΣτΕ που εκδικάζουν αίτηση ακύρωσης σε πρώτο και τελευταίο βαθμό ή κατόπιν έφεσης κατά ακυρωτικής απόφασης του Διοικητικού

¹⁰⁷ [Καλογήρου, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων: το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018, σελ. 188.](#)

¹⁰⁸ Κτιστάκη, Η συμμόρφωση της Διοικήσεως στις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων μετά την αναθεώρηση του 2001, ΤοΣ 2007, σελ. 817 επ.

¹⁰⁹ Βλ. το τελευταίο εδάφιο της παρ. 1 του ά. 1 Ν 3068/2002, το οποίο προστέθηκε με το ά. 4 παρ. 3 Ν 3388/2005: «Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου ισχύουν και για τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημόσιου τομέα, τα οποία ανήκουν εξ ολοκλήρου στο Δημόσιο.»

¹¹⁰ [Καλογήρου, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων: το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018, υποσ. 11.](#)

¹¹¹ Ά. 1 εδ. β' Ν 3068/2002: «Δικαστικές αποφάσεις κατά την έννοια του προηγούμενου εδαφίου είναι όλες οι αποφάσεις των διοικητικών, πολιτικών, ποινικών και ειδικών δικαστηρίων που παράγουν υποχρέωση συμμόρφωσης ή είναι εκτελεστές κατά τις οικείες δικονομικές διατάξεις και τους όρους που κάθε απόφαση τάσσει.»

Εφετείου αλλά και από τις αποφάσεις επί αίτησης αναίρεσης κατά αποφάσεων των τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, εφ' όσον το ΣτΕ διακρατεί την υπόθεση ως εκκαθαρισμένη. Επίσης, υποχρέωση συμμόρφωσης παράγουν και οι αποφάσεις επί αιτήσεων προσωρινής δικαστικής προστασίας. Η υποχρέωση συμμόρφωσης γεννάται τόσο από τις αποφάσεις του ΣτΕ που κάνουν δεκτό το ένδικο βοήθημα αλλά και από τις επί μέρους αιτιολογίες των απορριπτικών αποφάσεων.¹¹²

Υπάρχουν, όμως, δικαστικές αποφάσεις οι οποίες εκ της φύσεώς τους δεν παράγουν υποχρέωση συμμόρφωσης. Τέτοιες είναι οι αποφάσεις που κηρύσσουν την δίκη κατηρημένη αφού δεν καταλείπεται πεδίο συμμόρφωσης στην Διοίκηση, οι αποφάσεις που απορρίπτουν το ένδικο βοήθημα λόγω μη νομιμοποίησης των διαδικών και οι αποφάσεις που έχουν αποβάλει την ισχύ τους, επειδή δεν νοείται συμμόρφωση σε μη ισχύουσα πλέον απόφαση. Επίσης, δεν παράγεται υποχρέωση συμμόρφωσης (*υπό την έννοια του Ν 3068/2002*) από αποφάσεις που δεν εκφέρουν (*οριστική ή προσωρινή*) δικανική κρίση αλλά υποδεικνύουν ενέργειες προς την Διοίκηση στα πλαίσια της δίκης.¹¹³

Η αρμοδιότητα για την λήψη των προβλεπόμενων από το Ν 3068/2002 μέτρων ανήκει στο Τριμελές Συμβούλιο Συμμόρφωσης του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου, του ΣτΕ, του Ελεγκτικού Συνεδρίου και του οικείου τακτικού Διοικητικού Δικαστηρίου, αν πρόκειται για αποφάσεις των Δικαστηρίων αυτών, ή στο Τριμελές Συμβούλιο Συμμόρφωσης του Αρείου Πάγου, αν πρόκειται για απόφαση οποιουδήποτε Δικαστηρίου της πολιτικής ή ποινικής δικαιοδοσίας.¹¹⁴ Πριν την τροποποίηση της παρ. 1 του ά. 2 Ν 3068/2002 από το ά. 56 Ν 3900/2010 το Τριμελές Συμβούλιο Συμμόρφωσης του ΣτΕ

¹¹² *Κτιστάκη*, Η συμμόρφωση της Διοικήσεως στις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων μετά την αναθεώρηση του 2001, ΤοΣ 2007, σελ. 818 επ.

¹¹³ *Ibid*, σελ. 821 επ.

¹¹⁴ Ά. 2 παρ. 1 Ν 3068/2002: «*Η αρμοδιότητα για τη λήψη των προβλεπόμενων στο άρθρο 3 μέτρων για τη συμμόρφωση της διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις ανατίθεται σε τριμελές συμβούλιο: α) του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου, αν πρόκειται για αποφάσεις αυτού, β) του Συμβουλίου της Επικρατείας, αν πρόκειται για αποφάσεις του δικαστηρίου αυτού, γ) του Αρείου Πάγου, αν πρόκειται για αποφάσεις των πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων όλων των βαθμίδων και δ) του Ελεγκτικού Συνεδρίου, αν πρόκειται για αποφάσεις του δικαστηρίου αυτού. ε) των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων και των λοιπών ειδικών δικαστηρίων, αν πρόκειται για αποφάσεις αυτών.*»

είχε αρμοδιότητα για τη συμμόρφωση της Διοίκησης προς όλες τις αποφάσεις των Δικαστηρίων της Διοικητικής Δικαιοσύνης. Πλέον κάθε Διοικητικό Πρωτοδικείο και Εφετείο έχει το οικείο Συμβούλιο Συμμόρφωσης για την παρακολούθηση της υλοποίησης των αποφάσεών του, ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση των πολιτών στην παροχή έννομης προστασίας και για να είναι πιο έγκαιρη και αποτελεσματική η παρακολούθηση της συμμόρφωσης της Διοίκησης.¹¹⁵

Ο ρόλος των ως άνω Τριμελών Συμβουλίων Συμμόρφωσης είναι εποπτικός και κυρωτικός, κατά τα ειδικότερα οριζόμενα στο ά. 3 Ν 3068/2002¹¹⁶, όπως η διάταξη αυτή

¹¹⁵ [Καλογήρου, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων: το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018](#), σελ. 189.

¹¹⁶ Α. 3 Ν 3068/2002: «1. Το αρμόδιο τριμελές συμβούλιο, εάν μετά από αίτηση του ενδιαφερομένου διαπιστώσει καθυστέρηση, παράλειψη ή άρνηση συμμόρφωσης ή πλημμελή συμμόρφωση προς τα κριθέντα με δικαστική απόφαση, καλεί την αρχή που υποχρεούται σε συμμόρφωση να εκθέσει μέσα σε ένα μήνα τις απόψεις της και να υποβάλει τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή της. Ακολούθως, αν μετά τη σχετική έρευνα, διαγνώσει ότι η καθυστέρηση, παράλειψη ή άρνηση συμμόρφωσης ή η πλημμελής συμμόρφωση προς τη δικαστική απόφαση είναι αδικαιολόγητη, καλεί την υπόχρεη προς συμμόρφωση αρχή να συμμορφωθεί προς την απόφαση μέσα σε εύλογη προθεσμία που το ίδιο ορίζει και η οποία δεν μπορεί να υπερβεί το τρίμηνο. Η προθεσμία αυτή, αν κατά την κρίση του συμβουλίου συντρέχει σπουδαίος λόγος, μπορεί να παραταθεί μία μόνο φορά. 2. Το τριμελές συμβούλιο μπορεί να ορίσει έναν δικαστή με βαθμό τουλάχιστον εφέτη ή αντίστοιχο, ως εντεταλμένο για να διατυπώνει και αυτεπαγγέλτως γνώμη και να παρέχει την αναγκαία συνδρομή, ως προς τον ενδεικνυόμενο τρόπο συμμόρφωσης προς την απόφαση, στην αρχή που υποχρεούται σε συμμόρφωση. Η υπόχρεη προς συμμόρφωση διοικητική αρχή μπορεί πάντοτε να ζητεί από τον εντεταλμένο δικαστή οδηγίες για τον προσηκόντα τρόπο συμμόρφωσης προς την απόφαση. 3. Αν η αρχή που υποχρεούται σε συμμόρφωση δεν συμμορφωθεί προς την απόφαση μέσα στην ταχθείσα προθεσμία, το τριμελές συμβούλιο βεβαιώνει τη μη συμμόρφωση της διοίκησης προς τη δικαστική απόφαση και προσδιορίζει ένα χρηματικό ποσό που πρέπει να καταβληθεί στον ενδιαφερόμενο, ως κύρωση για τη μη συμμόρφωση της διοίκησης προς τη δικαστική απόφαση. Κριτήρια για τον καθορισμό του ποσού αυτού είναι η φύση και η σημασία της διαφοράς για την οποία εκδόθηκε η μη εκτελούμενη απόφαση, οι συνθήκες της μη συμμόρφωσης και οι συνέπειές της για το πρόσωπο του θιγομένου, η χρονική της διάρκεια και ο αποτρεπτικός χαρακτήρας της κύρωσης. Εάν μετά την επιβολή της χρηματικής κύρωσης η διοίκηση εξακολουθεί να μην συμμορφώνεται προς τη δικαστική απόφαση, μπορεί μετά από επανάληψη της οριζόμενης στο άρθρο αυτό διαδικασίας να επιβληθεί από το τριμελές συμβούλιο και νέα χρηματική κύρωση. 4. Η απόφαση του τριμελούς συμβουλίου με την οποία προσδιορίζεται το χρηματικό ποσό ως κύρωση σε βάρος της διοίκησης εκτελείται κατά τις οικείες περί εντάλματος πληρωμής διατάξεις. Η είσπραξη του ποσού αυτού μπορεί να επιτευχθεί και με αναγκαστική

εξειδικεύεται από τις ρυθμίσεις του π.δ. 61/2004, που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση της παρ. 8 του εν λόγω άρθρου. Δηλαδή, το αρμόδιο Τριμελές Συμβούλιο διαπιστώνει την άρνηση συμμόρφωσης ή την πλημμελή συμμόρφωση της Διοίκησης και μπορεί να επιδικάσει ένα ποσό ως χρηματική κύρωση υπέρ του θιγόμενου πολίτη. Η θεωρία είχε προτείνει το αρμόδιο όργανο (εν προκειμένω το Τριμελές Συμβούλιο Συμμόρφωσης) να έχει την εξουσία να δίδει διαταγές προς την Διοίκηση ώστε να εξαναγκάσει την συμμόρφωσή της, κατά τα πρότυπα αλλοδαπών Δικαίων, όπως το γαλλικό.¹¹⁷ Η αναθεωρημένη διάταξη του ά. 94 παρ. 4 Σ επέτρεπε, κατά τα άνω (υπό Α), στο Νομοθέτη να επιλέξει την λύση αυτή, ενώ ήρε οποιοδήποτε τυχόν συνταγματικό εμπόδιο για την αποδοχή της εν λόγω δυνατότητας των Συμβουλίων Συμμόρφωσης. Παρ' όλα αυτά, ο Νομοθέτης δεν έκανε χρήση αυτής της δυνατότητας και δεν αναγνώρισε στα Τριμελή Συμβούλια της εξουσία να δίνουν διαταγές στην Διοίκηση ούτε και να την υποκαθιστούν, προκειμένου να μην δημιουργήσει ένα «Κράτος Δικαστών».¹¹⁸ Με την παρ. 2 του ά. 3 Ν 3068/2002 αναγνωρίζεται μόνο συμβουλευτικός ρόλος στο οικείο

εκτέλεση κατά το άρθρο 4. 5. Το ποσό καταλογίζεται στο Υπουργείο, τον οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης ή το νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου στο οποίο υπάγεται η αρχή που δεν συμμορφώθηκε. Για την κάλυψη της κατά το άρθρο αυτό δαπάνης εγγράφεται κατ' έτος ειδική πίστωση στον κρατικό προϋπολογισμό και τον προϋπολογισμό των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των λοιπών νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου. Σε περίπτωση που δεν έχει εγγραφεί σχετική πίστωση στον προϋπολογισμό ή η εγγεγραμμένη είναι ανεπαρκής ή έχει εξαντληθεί, τηρείται η κατά τις οικείες διατάξεις διαδικασία εγγραφής ή μεταφοράς πίστωσης. 6. Σε περίπτωση καταψηφιστικής απόφασης με αντικείμενο χρηματική παροχή, η αίτηση της πρώτης παραγράφου υποβάλλεται μόνο όταν η αναγκαστική εκτέλεση που επιχειρήσε ο δικαιούχος απέβη άκαρπη ή είναι φανερό ότι θα απέβαινε άκαρπη. 7. Το τριμελές συμβούλιο συντάσσει στο τέλος κάθε έτους για τις εισαχθείσες σε αυτό υποθέσεις μη συμμόρφωσης της διοίκησης σε δικαστικές αποφάσεις ιδιαίτερο πρακτικό, το οποίο υποβάλλεται στον Πρωθυπουργό, τον Πρόεδρο της Βουλής, τον Υπουργό Δικαιοσύνης και τον Υπουργό Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. 8. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Δικαιοσύνης ρυθμίζεται κάθε άλλο ζήτημα που αφορά τη λειτουργία του τριμελούς συμβουλίου και τον τρόπο και τη διαδικασία διαπίστωσης της μη συμμόρφωσης της διοίκησης, καθώς και επιβολής και είσπραξης του χρηματικού ποσού.»

¹¹⁷ [Πετρόγλου, Δικαστικές διαταγές και κυρώσεις προς συμμόρφωση της διοίκησης στη Γαλλία και την Ελλάδα, ΔιΔικ 1997, σελ. 36 επ.](#)

¹¹⁸ [Πρεβεδούρου, Α. 94 παρ. 4 Σ: Η συμμόρφωση της Διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις, σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης \(επιστημονική διεύθυνση\), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 94, αρ. περ. 29.](#)

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσοειρά: Πλάγια

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσοειρά: Πλάγια

Δικαστήριο αναφορικά με την υλοποίηση της απόφασής του από την Διοίκηση. Με τον τρόπο αυτό, όμως, κατέλειπε ένα σημαντικό έλλειμμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας για τους διοικουμένους.

Σύμφωνα με την παρ. 1 του ά. 3 Ν 3068/2002, αίτηση στο Τριμελές Συμβούλιο Συμμόρφωσης μπορεί να υποβάλει οποιοσδήποτε «ενδιαφερόμενος». Κατά τα πρώτα έτη εφαρμογής του Νόμου αυτού, το Τριμελές Συμβούλιο Συμμόρφωσης του ΣτΕ υιοθέτησε μία ευρεία ερμηνεία του όρου «ενδιαφερόμενος», ταυτίζοντάς τον με κάθε πρόσωπο που έχει εύλογο ενδιαφέρον για την συμμόρφωση της Διοίκησης. Η ευρεία αυτή ερμηνεία ερείδεται στην αντικειμενική λειτουργία της υποχρέωσης συμμόρφωσης της Διοίκησης, η οποία δεν μπορεί να επαφίεται στην τυχούσα επιμέλεια του νικήσαντος διαδίκου. Μεταγενέστερα, όμως, το Τριμελές Συμβούλιο Συμμόρφωσης του ΣτΕ υιοθέτησε μία πιο περιοριστική ερμηνεία και αναγνώρισε το δικαίωμα υποβολής της σχετικής αίτησης σε όποιον είχε υπάρξει διάδικος στην δίκη επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση, προκειμένου να μην προσδώσει στην διαδικασία συμμόρφωσης τον χαρακτήρα «λαϊκής αγωγής» (*actio popularis*).¹¹⁹ Η νεότερη αυτή ερμηνεία συνδέει την συμμόρφωση της Διοίκησης όχι με την αντικειμενική αρχή της νομιμότητας αλλά με το υποκειμενικό χαρακτήρα δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προστασία, τμήμα του οποίου είναι και το δικαίωμα στην εκτέλεση της δικαστικής απόφασης.¹²⁰

Την αίτηση του ενδιαφερομένου ακολουθεί αίτημα του Τριμελούς Συμβουλίου Συμμόρφωσης προς την Διοίκηση προκειμένου να εκθέσει τις απόψεις της και να παράσχει όλα τα σχετικά στοιχεία. Αν η παράλειψη συμμόρφωσης κριθεί αδικαιολόγητη, το Συμβούλιο θέτει στην Διοίκηση προθεσμία προς συμμόρφωσης όχι μεγαλύτερη του τριμήνου. Αν η Διοίκηση δεν αποστείλει κανένα στοιχείο, το Συμβούλιο τεκμαίρει από την σιωπή της ότι υπήρξε αδικαιολόγητη παράλειψη προς συμμόρφωση και της θέτει την ανωτέρω προθεσμία για να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για την υλοποίηση της

¹¹⁹ Κτιστάκη, Η συμμόρφωση της Διοικήσεως στις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων μετά την αναθεώρηση του 2001, ΤοΣ 2007, σελ. 824 επ.

¹²⁰ [Πρεβεδούρου, Α. 94 παρ. 4 Σ: Η συμμόρφωση της Διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις, σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης \(επιστημονική διεύθυνση\), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 94, αρ. περ. 30.](#)

απόφασης.¹²¹ Αν και η προθεσμία αυτή παρέλθει άπρακτη, το Συμβούλιο επιδικάζει υπέρ του ενδιαφερομένου ένα χρηματικό ποσό ως κύρωση για την μη συμμόρφωση της Διοίκησης. Σε περίπτωση που εξακολουθεί η παράλειψη της Διοίκησης να συμμορφωθεί προς την δικαστική απόφαση, το Συμβούλιο μπορεί να επιβάλει κα δεύτερη κύρωση. Η εν λόγω κύρωση έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα και δεν αποσκοπεί στην αποζημίωση του θιγόμενου διαδικίου αλλά στην αποτροπή της άρνησης η καθυστέρησης συμμόρφωσης εκ μέρους της Διοίκησης.¹²² Η εν λόγω αρμοδιότητες των Τριμελών Συμβουλίων Συμμόρφωσης συνιστούν αρμοδιότητες διοικητικής φύσης, όπως ορίζει και το ά, 94 παρ. 4 Σ, και τα πρακτικά που εκδίδουν αποτελούν διοικητικής φύσης πράξεις, που δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα.¹²³

Το νομικό «οπλοστάσιο» για τον εξαναγκασμό της Διοίκησης σε συμμόρφωση και την ικανοποίηση του νικήσαντος διαδικίου συμπληρώνεται από την πειθαρχική ευθύνη του αρμόδιου υπάλληλου, σύμφωνα με το ά. 5 Ν. 3068/2002¹²⁴, αλλά και την ενδεχόμενη ποινική του ευθύνη για παράβαση καθήκοντος.¹²⁵ Επίσης, ο παραβάτης υπέχει προσωπική ευθύνη προς αποζημίωση, τόσο δυνάμει του ως άνω ά. 50 παρ. 4 π.δ. 18/1989 όσο και δυνάμει της παρ. 3 του. 5 Ν 3068/2002.¹²⁶ Οι εν λόγω διατάξεις, κατά την ορθότερη άποψη, θεωρούνται ειδικότερες έναντι κάθε ρύθμισης περί περιορισμού

¹²¹ Κτιστάκη, Η συμμόρφωση της Διοικήσεως στις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων μετά την αναθεώρηση του 2001, ΤοΣ 2007, σελ. 837.

¹²² *Ibid.*, σελ. 838.

¹²³ [Πρεβεδούρου, Α. 94 παρ. 4 Σ: Η συμμόρφωση της Διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις, σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης \(επιστημονική διεύθυνση\), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 94, αρ. περ. 31.](#)

¹²⁴ Α. 5 παρ. 1 Ν 3068/2002: «1. Η μη εκπλήρωση των υποχρεώσεων που προβλέπονται στο Κεφάλαιο Α' του νόμου αυτού ή η προτροπή σε μη εκπλήρωση συνιστά ιδιαίτερο πειθαρχικό παράπτωμα για κάθε αρμόδιο υπάλληλο. Αν η παράλειψη συμμόρφωσης έγινε με σκοπό να προσπορίσει ο υπάλληλος στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο όφελος, τιμωρείται με την πειθαρχική ποινή της προσωρινής ή οριστικής παύσης.»

¹²⁵ Α. 259 ΠΚ: «Υπάλληλος που με πρόθεση παραβαίνει τα καθήκοντα της υπηρεσίας του με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο όφελος ή για να βλάψει το κράτος ή κάποιον άλλο τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών, αν η πράξη αυτή δεν τιμωρείται με άλλη ποινική διάταξη.»

¹²⁶ Α. 5 παρ. 3 Ν 3068/2002: «Σε περίπτωση επιβολής οποιασδήποτε πειθαρχικής ποινής, κατά τις προβλέψεις των προηγούμενων παραγράφων, οι υπάλληλοι υπέχουν και αστική ευθύνη, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 105 και 106 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα.»

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσοσειρά:
Πλάγια

της προσωπικής ευθύνης των δημοσίων υπαλλήλων και, συνεπώς, η προσωπική ευθύνη του παραβάτη προς αποζημίωση παραμένει ακέραιη.¹²⁷

Οι ανωτέρω ρυθμίσεις του Ν 3068/2002 μπορούν να χαρακτηρισθούν επιτυχείς στην πράξη, δεδομένου είναι ελάχιστες οι περιπτώσεις μη συμμόρφωσης της Διοίκησης μετά την κοινοποίηση πρακτικού από το Τριμελές Συμβούλιο Συμμόρφωσης.¹²⁸ Το σύστημα, όμως, πάσχει από δομικές αδυναμίες που καθιστούν τους μηχανισμούς συμμόρφωσης της Διοίκησης μη αποτελεσματικούς ως σύνολο. Εν προκειμένω, η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι η προσφυγή στα Τριμελή Συμβούλια Συμμόρφωσης δεν συνιστά «αποτελεσματική προσφυγή», υπό την έννοια του ά. 13 ΕΣΔΑ, καθώς δεν οδηγεί μετά βεβαιότητας στην εκτέλεση της απόφασης, η οποία παραμένει στην διακριτική ευχέρεια της Διοίκησης. Για τον λόγο αυτό και δεν συνιστά «εσωτερικό ένδικο μέσο», η εξάντληση του οποίου τίθεται ως προϋπόθεση του παραδεκτού της προσφυγής στο ΕΔΔΑ.¹²⁹ Η διαπίστωση της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης συνιστά ελάχιστη ικανοποίηση του διαδικού με «ψυχολογικό» χαρακτήρα, ενώ η καταβολή της

¹²⁷ [Λαζαράτος, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο](#) αρ. περ. 1152.

¹²⁸ Σχετικά στοιχεία βλ. σε: [Καλογήρου, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων: το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018](#), σελ. 190.

¹²⁹ ΕΔΔΑ, απόφαση της 25^{ης} Ιανουαρίου 2007, *Ρομποτή και Ρομποτής κατά Ελλάδος* (14263/04), σκέψη 19: «*Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η αιτίαση των προσφευγόντων έλκεται από την επικαλούμενη άρνηση της Διοικήσεως να συμμορφωθεί προς μία δικαστική απόφαση. Ωστόσο, η προτεινόμενη από την Κυβέρνηση προσφυγή δεν είναι φύσεως τέτοιας που να συνεπάγεται μετά βεβαιότητας την εκτέλεση δικαστικής απόφασης κατόπιν της αρνήσεως της Διοικήσεως να συμμορφωθεί προς αυτή. Πράγματι, μετά από προσφυγή του ενδιαφερομένου ενόπιόν του, το αρμόδιο συμβούλιο του Συμβουλίου της Επικρατείας δεν δύναται παρά να διαπιστώσει την άρνηση της Διοικήσεως να συμμορφωθεί προς μία απόφαση και να της επιβάλει, περιπτώσεως δοθείσης, την υποχρέωση να καταβάλει στον ενδιαφερόμενο αποζημίωση για τον λόγο αυτό. Ως εκ τούτου, στην προκειμένη περίπτωση, τυχόν εκτέλεση της απόφασης 13698/2003 του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών δεν θα συνιστούσε άμεση συνέπεια του αποτελέσματος της επικαλούμενης από την Κυβέρνηση προσφυγής, αλλά θα παρέμενε στη διακριτική ευχέρεια της Διοικήσεως με μοναδικό σκοπό την αποφυγή καταβολής αποζημιώσεως στους ενδιαφερομένους.*»

ως άνω χρηματικής κύρωσης δεν διαμορφώνει την έννομη κατάσταση σε συμφωνία με το δεδικασμένο της απόφασης.¹³⁰

Η θεωρία έχει προτείνει λύσεις προκειμένου να καταστεί πιο αποτελεσματικός ο εξαναγκασμός της Διοίκησης σε συμμόρφωση προς τις δικαστικές αποφάσεις, βασικό χαρακτηριστικό των οποίων είναι ότι είναι συνταγματικά επιτρεπτές χωρίς να καταλείπεται ουδεμία αμφιβολία περί τούτου μετά την συνταγματική αναθεώρηση του 2001. Οι κυριότερες από τις προτάσεις αυτές αφορούν την αναγνώριση της δυνατότητας υποκατάστασης της Διοίκησης από τον Δικαστή που είναι επιφορτισμένος με την εκτέλεση της απόφασης. Επομένως, εάν η Διοίκηση οφείλει να εκδώσει πράξη με συγκεκριμένο περιεχόμενο και παραλείπει να το πράξει, τότε η πράξη αυτή θα μπορεί να εκδοθεί από τον ως άνω Δικαστή. Προτείνεται, επίσης, η επέκταση του πεδίου εφαρμογής του Ν 3068/2002, ώστε να καταλαμβάνει και τα διφυή νομικά πρόσωπα που επιδιώκουν δημόσιο σκοπό.¹³¹ Όλες αυτές οι λύσεις προϋποθέτουν επέμβαση του Νομοθέτη. Πλην των νομοθετικών παρεμβάσεων, όμως, βελτίωση του καθεστώτος συμμόρφωσης της Διοίκησης μπορεί να επέλθει και μέσω της μεταβολής της πρακτικής των Τριμελών Συμβουλίων Συμμόρφωσης, τα οποία μπορούν να ασκούν πλέον εντατικό έλεγχο στην Διοίκηση, αλλά και των Δικαστηρίων της κύριας διαφοράς, τα οποία μέσω του αιτιολογικού των αποφάσεών τους μπορούν να κατευθύνουν την Διοίκηση στις ενδεδειγμένες ενέργειες προς συμμόρφωση με το περιεχόμενο της απόφασης.¹³²

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η διαμόρφωση ενός αποτελεσματικού νομοθετικού πλαισίου για την συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις ακυρωτικές αλλά και εν γένει τις δικαστικές

¹³⁰ [Πρεβεδούρου, Α. 94 παρ. 4 Σ: Η συμμόρφωση της Διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις, σε: Σπυρόπουλος/Κοντιάδης/Ανθόπουλος/Γεραπετρίτης \(επιστημονική διεύθυνση\), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Άρθρο 94, αρ. περ. 33.](#)

¹³¹ Σχετικά με τις προτάσεις βελτίωσης του καθεστώτος συμμόρφωσης, βλ. [Καλογήρου, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων: το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018](#), σελ. 190 επ, [Κουβαράς, Η Διοικητική Δικαιοσύνη ως δικαιοτελεστική λειτουργία](#), σελ. 486 επ.

¹³² [Κουβαράς, Η Διοικητική Δικαιοσύνη ως δικαιοτελεστική λειτουργία](#), σελ. 486 επ.

Μορφοποιήθηκε: Γραμματσοειρά:
Πλάγια

αποφάσεις συνιστά εκ των ουκ άνευ προϋπόθεση για την πλήρη και ικανοποιητική κατοχύρωση μιας σειράς θεμελιωδών αρχών και δικαιωμάτων, όπως του Κράτους Δικαίου, του δικαιώματος δικαστικής προστασίας και άλλων. Βέβαια δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε ότι η υλοποίηση του δικαιοῦ δέοντος στην πράξη εξαρτάται από πλήθος παραγόντων και δεν είναι αποτέλεσμα μόνο μίας ορθής διάταξης. Αρκετές φορές η ελλιπής συμμόρφωση προς τις δικαστικές αποφάσεις δεν οφείλεται σε δυστροπία της Διοίκησης αλλά σε αιτίες όπως η άγνοια του κατάλληλου τρόπου για την εφαρμογή του δεδουλευμένου της δικαστικής απόφασης, η γενικότερη καθυστέρηση του διοικητικού έργου λόγω ελλειπών υποδομών και έλλειψης προσωπικού κλπ. Επομένως, όσο τα προβλήματα της ελληνικής δημόσιας Διοίκησης δεν επιλύονται συνολικά, καθυστερήσεις και σφάλματα στην υλοποίηση των δικαστικών αποφάσεων θα λαμβάνουν χώρα.

Από την άλλη, το υπάρχον νομοθετικό καθεστώς, αν και ελλιπές, δρα «παιδευτικά» για την Δημόσια Διοίκηση. Ο φόβος της διαπίστωσης της ελλιπούς συμμόρφωσης από ένα ὄργανο ανωτάτου Δικαστηρίου, ἔστω και χωρίς περαιτέρω κυρώσεις, συνιστά επαρκή πίεση προς τα διοικητικά ὄργανα για να ασκήσουν ορθά τις αρμοδιότητές τους, ενώ η καθοδήγηση από τις συμβουλές του αρμόδιου Δικαστή και από το σκεπτικό της απόφασης διευκολύνουν ουσιαστικά την άσκηση του διοικητικού έργου. Αυτή η «παιδευτική» λειτουργία είναι, ίσως, η σημαντικότερη, καθώς ουσιαστική επίλυση των μακροχρόνιων προβλημάτων δεν μπορεί να υπάρξει εάν ὄλοι οι συμμετέχοντες (*Δικαστήρια, Διοίκηση, διάδικοι*) δεν συνειδητοποιήσουν ότι στην διοικητική δίκη δεν υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων αλλά ὄλοι οι παράγοντες συνεργάζονται για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού, την πραγμάτωση της νομιμότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) *Γρύλλης Σταμάτης*, Σχόλιο στην υπ' αριθμ. 3364/2007 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, ΝοΒ 2007, σελ. 1842-1843
- 2) *Δαγτόγλου Π. Δ.*, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, τέταρτη έκδοση ενημερωμένη από Π. Λαζαράτο και Θ. Παπαγεωργίου, Αθήνα – Κομοτηνή, 2010
- 3) *Δαγτόγλου Π. Δ.*, Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα, τ. Β', δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005

- 4) *Καλογήρου Σταματία*, Το φαινόμενο της μη συμμόρφωσης της Διοίκησης στις ακυρωτικές αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων· το πρόβλημα, τα αίτια και η αντιμετώπιση στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001 και τον ν. 3068/2002, ΔιΔικ 2018, σελ. 185-195
- 5) *Κουβαράς Ηλίας*, Η Διοικητική Δικαιοσύνη ως δικαιοτελεστική λειτουργία Συμβολή στην αποτελεσματικότητα της Διοικητικής Δικαιοσύνης, Αθήνα, 2015
- 6) *Κτιστάκη Σταυρούλα*, Η συμμόρφωση της Διοικήσεως στις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων μετά την αναθεώρηση του 2001, ΤοΣ 2007, σελ. 813-847
- 7) *Κωνσταντόπουλος Ηλίας*, Παρατηρήσεις στην υπ' αριθμ. 4486/2006 απόφαση του Εφετείου Αθηνών, ΝοΒ 2007, σελ. 681-683
- 8) *Λαζαράτος Πάνος*, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, Αθήνα – Κομοτηνή, 2013
- 9) *Παπαγεωργίου Θεόδωρος*, Διοικητική εκτέλεση, εκτελεστικότητα και αναστολή εκτελέσεως διοικητικής πράξεως, Δ 2004, σελ. 1299-1308
- 10) *Παπακωνσταντίνου Απόστολος*, Δικαστικός ακτιβισμός και Σύνταγμα Το παράδειγμα της περιβαλλοντικής νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας, ΠερΔικ 2006, σελ. 222-240
- 11) *Πετρόγλου Αντ. Ιωάννης*, Δικαστικές διαταγές και κυρώσεις προς συμμόρφωση της διοίκησης στη Γαλλία και την Ελλάδα, ΔιΔικ 1997, σελ. 27-49
- 12) *Σιούτη Γλυκερία*, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003
- 13) *Σπυρόπουλος Φίλιππος*, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006
- 14) *Σπυρόπουλος Φ./Κοντιάδης Ξ. /Ανθόπουλος Χ. /Γεραπετρίτης Γ.* (επιστημονική διεύθυνση), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017
- 15) *Χατζητζανής Νικόλαος*, Η κατά τον ν. 3068/2002 συμμόρφωσις της Διοικήσεως προς τα δικαστικές αποφάσεις, ΔιΔικ 2003, σελ. 563-569
- 16) ν. *Dijk/v. Hoof/v. Rijn/Zwaak* (εκδ.), Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Antwerpen – Oxford, 4^η έκδοση, 2006

Μορφοποιήθηκε: Εσοχή: Πρώτη γραμμή: 1,27 εκ.